

A BASZK KÉRDÉS

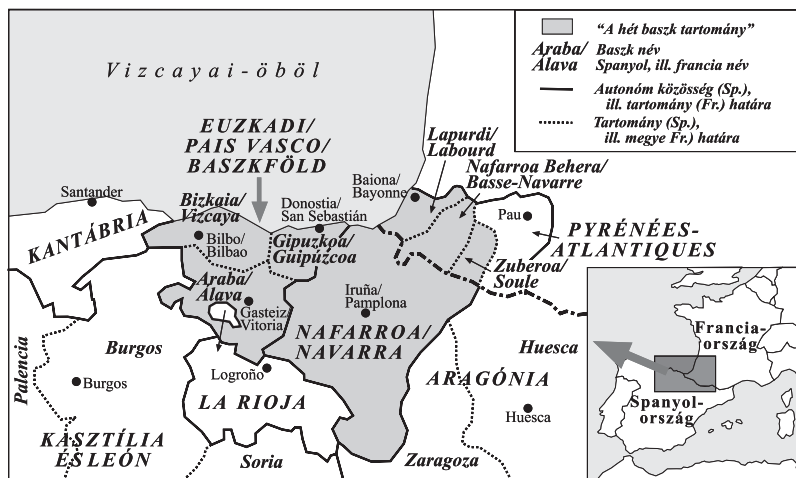
DANIELE CONVERSI

A sima átmenet: Spanyolország 1978-as alkotmánya és a nemzetiségi kérdés^{*}

A nacionalista mozgalmak kulcsszerepet játszottak a spanyolországi demokratikus átmenetben, és döntő mértékben járultak hozzá a spanyol állam jelenlegi formájának kialakulásához. Ebben a tanulmányban az alkotmányozás szerepét vizsgáljuk az éles etnikai-nemzeti konfliktusok által meghatározott demokratikus átmenet során szükséges legitimitáció biztosításának szempontjából. A tanulmány első részének következtetése az, hogy a perifériák nacionalizmusa a valóság tényei iránt érzéketlennek mutatózó állam túlzott centralizáltságában és monokulturalizmusában gyökerezik. Ezután azt vesszük górcső alá, hogy az új elitek hogyan láttak hozzá ahhoz az óriási munkához, amit Nyugat-Európa akkor legcentralizáltabbnak számító politikai közösségének átstrukturálása jelentett, az interregionális rendezés modelljévé változtatva azt. A nemzetiségi kérdés a Franco halála (1975) utáni hatalom próbaköve lett. Az alkotmányozás vált azzá az eszközzé, amellyel egyszerre lehetett megoldást találni a demokratizálás és a nemzeti identitás kérdéseire. A következő részben a legitimitáció fogalmát vizsgáljuk, nevezetesen azt, milyen messzire jutott az állam önmaga újraelgitimálásának folyamatában. Az utolsó részben Spanyolországot mint „modellt” vizsgáljuk, közelebbről azt, milyen mértékben hasznosíthatóak a spanyolországi tapasztalatok más átmenetek és devolúciós folyamatok során. Az átmenet sikerét elemezve a következő tényezőket emeltük ki: a monarchia mint összetartó, egységesítő szimbólum, a hadsereg politikai szerepének semlegesítése, valamint a madridi pragmatikus, állampolgárság-központú, anacionalista vezetés.

---

^{*} Eredeti megjelenés: The smooth transition: Spain's 1978. Constitution and the nationalities question. *National identities* Vol. 4., No. 3, November 2002, 223–244.

Gyakran megfeledeznek róla, hogy a demokráciába való spanyolországi átmenet (1975–1986) példa nélkül álló regionalista-nacionalista mobilizációt követően ment végbe.¹ Spanyolországot Franco halálától (1975. november 20.) az Európai Közösséghez történt csatlakozásig (1986. január 1.) tartó időszakban Nyugat-Európa egyik legcentralizáltabb rendszeréből kvázi federális monarchiává alakították át. A hatalomgyakorlás helyében bekövetkezett változást az etnikai-politikai erőszak számottevő csökkenése kísérte. A terrorizmus az 1977 és 1980 közötti csúcst követően lassacskán visszazorult. A baszk és a katalán nacionalizmus ezekben az években – miután a diktatúra bukása meg hozta a kifejezés és a szólás szabadságát – jelent meg tömegmozgalomként.

Két intézmény játszott döntő, habár éppen ellentétes szerepet: míg a hadsereg erőteljesen akadályozta a reformok többségét, addig a monarchia igen csak pozitív módon vette ki a részét belőlük.

¹ A spanyolországi nemzeti konfliktusok történelmi háttérnek mélyebb elemzésére vonatkozóan lásd Daniele Conversi: *The Basques, the Catalans, and Spain: Alternative Routes to National Mobilization*. London, Hurst/Reno, Nevada University Press, 1997. A nemzetiségi kérdésnek a demokratikus átmenetre gyakorolt hatását nagyszerű szintézisben foglalja össze Paul Heywood: *Reconciling state and nation*. In: *The Government and Politics of Spain*. New York, St. Martin's Press (ch. 1), 1995. Németül lásd Peter A. Kraus igen részletes tanulmányát: *Nationalismus und Demokratie. Politik im Spanischen Staat der Autonomien Gemeinschaften*. Wiesbaden: Deutscher Universitäts Verlag, 1996. Spanyolul lásd Xosé Manoel Nuñez Seixas: *Los nacionalismos en la España contemporánea (siglos XIX y XX)*. Barcelona, Hipotesis, 1999.

A demokráciát csak úgy lehetett megteremteni, ha felszámolják a hadsereg politikai jelentőségét. A monarchia ugyanakkor a régi és az új rendszer közötti folyamatosságot képviselte, és ebből következően az egyetlen olyan intézmény volt, amely mind a régi rend (amelyet a hadsereg képviselt), mind a demokratikus erők szemében tekintéllyel rendelkezett.

A jelen tanulmány első három része azt a lassú fejlődést térképezi fel, amely elvezetett az állam demilitarizálásához, és felvázolja ennek kapcsolatát a nacionalista mozgalmak által gyakorolt egyre nagyobb nyomással. A következő rész a hadsereg utolsó, akaratának érvényesítésére irányuló kétségbeesett kísérletét vizsgálja, amelyre 1981-ben került sor, bemutatva annak kudarcát; ez utóbbi fejlemény az uralkodó határozott állásfoglalásának eredménye volt. A döntő mérséklő elem annak felismerése volt, hogy a régi központosító-elynyomó struktúra végérvényesen kudarcot vallott, és kimerítette történelmi lehetőségeit, ugyanis Franco Spanyolországának legutolsó időszakában a centralista látszat mögött a politikai egység alapvetően megbomlott. És valóban, a francoista elnyomás éveinek mérlege a dezintegráció folytatódása lett.² Ebből következően a nacionalista mozgalmak döntő mértékben járultak hozzá az új politikai rendszer kialakulásához. Az ezt követő részekben az átmenet hatását vizsgáljuk magukra a nacionalista mozgalmakra. Végezetül azokat az identitásváltozásokat tárgyaljuk, amelyeket ez a folyamat idézett elő, valamint azt, mennyiben állíthatjuk Spanyolországot más, hasonló cipőben járó országok elé a decentralizáció és federalizáció sikeres példájaként.

Az egész demokratizálási folyamat – ahogyan ma ismerjük – nem mehetett volna végbe a perifériák nacionalizmusa által kifejtett nyomás és kényszerítő erő nélkül. A katalán és a baszk nacionalizmus kombinált kényszerítő hatása volt az, amely az átmenetet formálta. A baszk radikalizmus a régi rend lerombolását célul kitűző stratégiaként az erőszakra támaszkodott, a katalánizmus viszont a békés mobilizációt helyezte előtérbe az új állami struktúra kiépítése során. Ellentétes tevékenységük sikeresen formálta át a spanyol politikai rendszert.

A spanyol átmenetről spanyolul és angolul hatalmas irodalom született, számos tudományág szempontjait érvényesítve. Ennek egy része a perifériák nacionalizmusának szerepével foglalkozott. A legtöbb tanulmány az egyik

---

2 Daniele Conversi: Ethnoradicalism as a mirror image of state centralization: The Basque paradigm in Franco's Spain. In: Farimah Daftary and Stefan Troebst (eds): *Ethnoradicalism and Centralist Rule. Western and Eastern Europe at the End of the Twentieth Century* Oxford, Berghan (megjelenés alatt)

vagy a másik fő nacionalista mozgalom tanulmányozását helyezte előtérbe, míg mások általánosságban vagy komparatíván vizsgálták ezeket. Igen kevés tanulmány szentelt figyelmet a kultúra szerepének, a kultúra és a politika közötti kölcsönhatásnak, a regionális kultúra definíciójának, vagy annak, hogy az egyes politikai programokban milyen hangsúllyal jelennek meg a különböző kulturális elemek.³ Sőt, habár a politikai erőszakról tengernyi tanulmányt összeírtak már, a kulturális törekvésekkel (vagy azok hiányával) való kapcsolatot nem igazán vizsgálták, sem empirikus, sem elméleti szempontból. A másik problematikus pont az, hogy úgy tűnik, számos, a spanyolországi átmenetnek szentelt tanulmány a nacionalizmus felszínre kerülését esetleges, majd-hogynem véletlenszerű epizódnak tekinti, és nem pedig a spanyolországi átmenet egyik legfontosabb mozgó tényezőjének.

Jelen tanulmány a nacionalista mozgalmaknak a teljes politikai folyamatra gyakorolt hatását kívánja elemzés tárgyává tenni, különös tekintettel a politika és a kultúra kapcsolatára. A legfontosabb állításunk az, hogy a nacionalizmus alapvető hatást gyakorolt a demokratikus átmenet és konszolidáció teljes folyamatára. Ugyanakkor a perifériák nacionalizmusa is átalakult azoknak a változásoknak a hatására, amelyeket maga igyekezett siettetni. Ebben a folyamatban a kulturális szimbólumok, termékek és értékek közötti kölcsönhatás, valamint a változó állami struktúrák játszották a döntő szerepet. Látni fogjuk, hogy Spanyolország az etnikai konfliktusok eszkalálódásának és az állam növekvő legitimációs deficitjének posztfrancoista forгатókönyvétől határozottan az integráció irányába mozdult el az alkalmazott „autonómiák állama” formulának köszönhetően. A politikai erőszak és az elégedetlenség egyéb megnyilvánulásai jelentősen visszaszorultak, habár Baszkföldön a terrorizmus továbbra is megmaradt.

Franco öröksége: állami centralizáció és a konfliktus radikalizálódása

Azok a spanyolországi próbálkozások, amelyek az adminisztratív apparátus centralizására irányultak – állítólagosan azért, hogy „racionalizálják” –, jóval a modern kor előtti időszakra nyúlnak vissza. Ugyanakkor ezek a törekvések csupán a 19. század második felében jártak jelentősebb és maradandóbb eredménnyel.

³ Guerin, Daniel–Rejean Pelletier: Cultural nationalism and political tolerance in advanced industrial societies: The Basque Country and Catalonia, In: *Nationalism & Ethnic Politics*, vol. 6, no. 4, 2000, pp. 1–22.

Az állami centralizáció volt a tekintélyelvű kormányzás alapja és kvintesszenciája.⁴ Ez ellen számos helyen nacionalista mozgalmak ütötték fel a fejüket, amelyekre azután erőteljes állami visszontválasz következett; ez utóbbi a korlátozott tűrés és a nyílt elnyomás között ingadozott. A legerőteljesebb és határozottabb centralizáló fellépésre közvetlenül a spanyol polgárháború (1936–39) után került sor. Franco tábornok irányítása alatt a győztes fél drasztikus centralizációba kezdett, korlátozta a regionális kultúra minden formáját, nekilátott, hogy felszámolja az etnikai-politikai különállás minden maradványát.

A nacionalista ellenzék a téltenség és beletörődés hosszú időszaka után titokban elkezdte rendezni sorait. Katalóniában, amely a polgárháború előtt autonóm kormányzattal rendelkezett, a nacionalista mobilizáció alapvetően a katalán kultúra védelmében szervezett összejövetelek formáját öltötte.⁵ Ettől eltérő tendencia bontakozott ki Baszkföldön (baszkul *Euskiadi*-ban). A baszk nacionalizmus az első nacionalista párt (PNV vagyis *Partido Nacionalista Vasco*, Baszk Nemzeti Párt) 1895-ös megalakítása óta hagyományosan békés természetű volt. Azonban 1959. július 31-én egy új mozgalom alakult ETA (*Euskiadi 'ta Askatasuna*, Baszk Föld és Szabadság) néven.⁶ Habár az ETA eredetileg nem volt erőszakot alkalmazó szervezet, az illegitimitásba kényszerítettség a radikalizmus irányába taszította. A szervezet az 1960-as évek közepére visszavonhatatlanul az erőszak útjára lépett, abban az időszakban, amikor a diktatórikus intézkedések – amelyeket gazdasági fellendülés kísért – új feszültségeket keltek a baszk társadalomban. A diktatúra e szakaszát viszonylagos „demokratizáció nélküli liberalizációként” jellemezték.⁷ Ebből következően ez volt az az időszak, amikor az ellentmondások a felszínre törtek, és megkezdődött az állam legitimitásának eróziója. 1963-tól az ETA az „akció-elnyomás-akció ciklusának” elméletét alkalmazza, ami a

4 Linz, Juan José: An authoritarian regime: Spain. In: E. Allardt–Y. Littunen (eds.): *Cleavages, Ideologies and Party Systems*. Helsinki, The Academic Bookstore, 1964, 291–341. o.; újranyomva: az Erik Allardt–Stein Rokkan (eds.): *Mass Politics. Studies in Political Sociology* (New York, Free Press, 1970.) kötetben.

5 McRoberts, Kenneth: *Catalonia*. Oxford, Oxford University Press, 2001.

6 Santiago de Pablo, Ludger Mees, José Antonio Rodríguez Ranz: *El péndulo patriótico. Historia del Partido Nacionalista Vasco* (vol. I: 1895–1936), Barcelona, Crítica, 1999. A baszk nacionalizmus fejlődésének jó összefoglalását adja Granja, José Luis de la: *El nacionalismo vasco: Un siglo de historia*. Madrid, Tecnos, 1995; és Pablo, Santiago de: *Historia del nacionalismo vasco: 1876–1979*. Vitoria-Gasteiz, Fundación Sancho el Sabio, 1995.

7 A liberalizáció és a demokratizáció közötti alapvető különbségre vonatkozóan lásd Linz, Juan J. és Alfred Stepan: *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore, Johns Hopkins, 1996, 3–4. Lásd továbbá Stepan, Alfred C.: *Rethinking Military Politics: Brazil and the Southern Cone*. Princeton, N.J., Princeton University Press, 1988.

tömegeknek az elnyomó rezsimnek uralma alatti mozgósításának klasszikus, a felkelést célul kitűző modelljét követi. Eszerint ott, ahol az igazságtalanságok elleni népi tiltakozásra elnyomással válaszolnak, a forradalmi erőknek meg kell büntetniük az elnyomót. Ezután a megszálló erők válogatás nélküli erőszakkal fognak válaszolni, mivel nem lesznek képesek azonosítani a forradalmárokat, ami arra készteti majd a népességet, hogy még erőteljesebb tiltakozással válaszoljon, és még inkább támogassa az ellenállást, létrehozva ezzel a diktatúrával szembeni ellenállás felfelé ívelő spirálját.⁸ Mindezt közvetlenül a vietnami, kubai és különösen az algériai felkelések tanulságaiból szűrték le.⁹ Más szavakkal, annak a stratégiának az elfogadása, amit Louis Kriesberg „konfliktusos stratégiáknak” nevezett, megfontolt, tudatos, mélyen átgondolt választás eredménye volt, amelyet az uralkodó politikai korszellem határozott meg.¹⁰ Az informális diákcsoportként induló ETA lassanként paramilitáris formát öltött. Az első közvetlen fegyveres támadás egy bankkalkalmazott kirablása volt 1965-ben. Az első előre eltervezett politikai gyilkosság Melitón Manzanas rendőrfőnök meggyilkolása volt három évvel később; róla széles körben az a híresztelés terjedt el, hogy kínozza a foglyokat. A spanyol hadsereg előre kalkulálható reakciója széleskörű megtorló akció volt, amely több száz letartóztatással járt.

A konfrontáció eszközlődött, és újabb és újabb területekre terjedt ki. Minél inkább növekedett az állami elnyomás, a radikális szeparatisták annál nagyobb támogatásra voltak képesek szert tenni. Minél jobban zaklatták a baszkokat identitászümbólumaik miatt, a baszk szeparatizmus annál inkább terjedt. Különösen rombolóak voltak a rezsim számára azok a vádak, melyek kínzásokról és az ETA-szimpatizánsok megfélemlítéséről szóltak. Ezek közfelháborodást váltottak ki, és a rendszert védekező pozícióba kényszerítették. A rezsim – tipikus példajaként annak, hogyan reagál egy sarokba szorított autoriter rendszer – a feltételezett külföldi összeesküvés túlzó vádjához folyamodott. 1970-ben 16 ETA-tagot – akiket Manzanas meggyilkolásával vádoltak – állítottak Burgosban katonai bíróság elé. Az elhíresült burgosi per az egész spanyol ellenzék számára mérföldkőnek bizonyult. A nemzetközi média heteken át mással sem foglalkozott, mint a baszkok harcával. Európa-szerre tömegdemonstrációkat tartottak, és szolidaritási bizottságok alakultak az elítéltek támogatására. Híres baloldali értelmiségiek csatlakoztak ehhez a

⁸ Daniele Conversi: *The Basques, the Catalans and Spain*, op. cit., 97. skk.

⁹ Daniele Conversi: Domino effect or internal developments? The influences of international events and political ideologies on Catalan and Basque nationalism. In: *West European Politics*, vol. 16, no. 3, July 1993, 245–270.;

¹⁰ Az erőszak választásának néhány elméleti vonatkozását illetően ld. Louis Kriesberg: *Adopting conflict strategies*. In: Louis Kriesberg: *Constructive Conflicts: From Escalation to Resolution*.. Lanham, MD, Rowman & Littlefield Publishers, 1998.

kórusához, így például Jean-Paul Sartre és az egzisztencialisták.¹¹ Az állam elnyomó intézkedéseit katonai jellege határozta meg – és ezek visszafelé sülték el. A közvélemény által gyakorol erőteljes nyomás hatására a rezsिम legitimitása erodálódott. A rendszert még az egyház is cserben hagyta, mivel 1969 óta az Opus Dei technokratái nem vettek részt a kormánykoalícióban.

Az 1970-es évek elejére mindkét nacionalista mozgalom jelentősége egyértelműen kirajzolódott.¹² 1971-ben Katalónia Gyűlése hozzáállott a teljes demokratikus spektrum erőinek egybegyűjtésének. A teljes spanyol ellenzék egyetértett abban, hogy a katalánok elismerésért folytatott küzdelme elválaszthatatlan a demokráciáért folytatott össz-spanyolországi harctól, és megfordítva.¹³

Az ETA leghírhedtebb tette az volt, hogy 1973 decemberében meggyilkolta Franco várható utódját, Carrero Blanco admirálist. Ez a cselekedet ETA-t egy csapásra a nemzetközi érdeklődés középpontjába állította, aggodalmat és csodálatot váltva ki, továbbá a diplomácia figyelmét is a baszk kérdésre irányította, és általános szimpátiát keltett a baszk ügy iránt a legkülönbözőbb nemzetközi és művészeti fórumokon. Ez a *magnicidio*, vagyis egy legfelső vezető meggyilkolása az egyik legjelentősebb terrorista akció volt a háború utáni Európa történetében, és messzire ható következményekkel járt a már végnapjait élő rezsिम számára. Ezalatt a politikai mobilizáció szintje soha nem látott magasságban emelkedett, a rezsिम legitimitációja pedig korábban ismeretlen mélységekbe süllyedt.

Az „Átmenet”: a centralista állam lebontása az erősödő nacionalista kihívás körülményei közepette

Az a francoista kísérlet, hogy a szeparatizmust centralizáció és elnyomás útján próbálják kezelni, drámai módon visszafelé sült el. A spanyol nemzeti lét új, pluralista vízióját ebből következően az összes demokratikus változást szorgalmazó erő osztotta. Az alapterv szükségszerűen tartalmazott néhány lényegi, a nacionalista ellenzék számára tett engedményt. Habár a rendszer napjai mindenképpen meg voltak számlálva, egészen a diktátor haláláig kellett

¹¹ Jean-Paul Sartre nagyhatású, a baszk ügygel szimpatizáló bevezetést írt Gisele Halimi *Le Procès de Burgos* c. könyvéhez (Paris, Gallimard, 1971., spanyol fordítása: *El Proceso de Burgos*, Caracas, Monte Avila, 1976).

¹² Payne, Stanley G.: Catalan and Basque nationalism: Contrasting patterns. In Shlomo Ben-Ami, Yoav Peled and Alberto Spektorowski (eds): *Ethnic Challenges to the Modern Nation State*. New York, St. Martin's Press, 2000.

¹³ McRoberts, Kenneth: *Catalonia*. Oxford, Oxford University Press, 2001.

várni a változás megindulására. Két nappal Franco halála után Juan Carlos de Borbónt Spanyolország királyává koronázták, amivel megkezdődött az „Átmenet” időszaka, a *Transición*. Ezt a kifejezést általában Franco halálától a PSOE, vagyis a szocialisták (*Partida Socialista Obrero Español*, Spanyol Szocialista Munkáspárt) hatalomra kerüléséig tartó időszakra értik, habár kiterjeszhető egészen 1986-ig, Spanyolország EK-tagságáig.¹⁴ A király, három nappal trónra lépése után, általános amnesztiát hirdetett, ami által 15 ezer politikai fogoly és emigráns nyerte vissza szabadságát, illetve térhetett haza.¹⁵

A korábbi rezsimnek volt egy történelmi küldetése, amelyet nem tudott teljesíteni: rendet és biztonságot nyújtani. Az ETA erőszakos cselekményei lerombolták ezt az illúziót a francoizmus legyőzhetetlenségének mítoszával együtt. Általánosságban, a rezsim hanyatlását az okozta, hogy képtelen volt lépést tartani a nagyarányú iparosítás kiváltotta radikális változásokkal. Nagymértékben ön maga okozta saját pusztulását, mivel a francoista apparátus teljes súlyával Spanyolország gazdasági fellendülésének elősegítésén munkálkodott, azonban nem tudott mit kezdeni azokkal a decentralizációs törekvésekkel, amelyek a gazdasági fellendüléssel szükségszerűen együtt jártak. A francoizmus alkonyán a legitimációs vákuum már magát az egységes államként felfogott Spanyolország eszméjét fenyegette, különösen Baszkföldön. Itt az állam legitimációja igencsak kérdéses maradt legalább az 1980-as évek végéig. Baszkföld-szerte egyre több tüntetésen követelték az általános amnesztiát, miközben az ETA által gyakorolt erőszak 1980-ban tetőzött, ugyanabban az évben, amikor Baszkföld végül megkapta az autonómia-státútumát.

Az egységes demokratikus ellenzék rákényszerítette a spanyol eliteket, hogy szembenézzenek a katalán, a galíciai és a baszk kérdéssel.¹⁶ Miután 1976-ban a király kinevezte az Adolfo Suárez vezette kormányt, a kezdeményezést az informális helyi szerveződésektől a frissen legalizált politikai pártok vették át. Az átmenet folyamatát megnyitó Politikai reformtörvényt népszavazásra bocsátották, és nagy többséggel jóváhagyták.¹⁷ Ez a fokozatos

¹⁴ Ramón Cotarelo: *Transición política y consolidación democrática. España (1975–1986)*. Madrid, CIS, 1992.

¹⁵ A kegyelem a bebörtönzöttek kevesebb, mint 10 százalékát érintette, azonban az amnesztiát követelésekor az ennél sokkal nagyobb számú emigránst tartották szem előtt. (Ld. Paul Preston: *The Triumph of Democracy in Spain* London, Methuen, 1986, 82.).

¹⁶ Cesareo Rodríguez, Aguilera de Prat and Rafael Martínez: *Sistemas de gobierno, partidos y territorio*. Madrid, Tecnos, 2000, 351. skk.

¹⁷ Sánchez, A: *The Political Transition in the Francoist Cortes: Towards the Law of Political Reform (La transición política en las Cortes del Franquismo: hacia la Ley de Reforma Política)*, *Estudios Working Papers* no. 11. Madrid, Instituto Juan March de Estudios e Investigaciones, Centro de Estudios Avanzados en Ciencias Sociales, 1990.

változásoknak nyújtott népi támogatás arra készítette az ellenzéket, hogy felhagyjon korábbi „szakítási stratégiájával” (*estrategia de ruptura*), és ehelyett simább átmenettel számolva már ne kérdőjelezze meg a monarchia legitimitását, amelyet még a köztársasági erők is elismertek. Ezenkívül felhagytak annak követelésével is, hogy az állami apparátust tisztítsák meg a korábbi francoista káderektől. Ezzel szemben Baszkföldön továbbra is a „szakítási stratégia” maradt a meghatározó; itt az összes nacionalista párt hajthatatlan álláspontra helyezkedett.

Madrid kezdetben tétovázott, de a spanyolországi városok többségén végigsöprő hatalmas tömegmegmozdulások hatására beadta a derekát. Katalónia a tömegdemonstrációkat és a civil kezdeményezéseket tekintve messze a legmobilizáltabb régió volt. 1977. szeptember 11-én a katalán nemzeti ünnep, a *Diada* alkalmából a háború utáni Európa legnagyobb tömegdemonstrációjára került sor, amikor is több mint egymillió ember vonult fel Barcelona utcáin „szabadság, amnesztia, autonómia-státútum” (*Libertat, amnistia is estatut d'autonomia*) jelszavak alatt az ellenzék közös felhívására válaszul. Ez egyértelműen jelezte Madrid számára, hogy eljött a centralista államigazgatás lebontásának ideje. Az esemény megszervezésében a teljes demokratikus ellenzék részt vett. És sokkal inkább a baloldali pártok jártak élen a szervezésben, semmint a nacionalisták. A válasz sem késett sokáig: szeptember 29-én, rendelettel létrejött az ideiglenes autonóm kormány (a *Generalitat*).

Ezzel szemben Baszkföldön az erőszak és a politikai fragmentálódás fokozatosan felmorzsolta a tömegmegmozdulásokat. Ez nagyrészt annak volt köszönhető, hogy az ETA a nemzeti újjászületés eszközeként az erőszakot választotta, hasonlóan a világ egyéb tájain tevékenykedő más olyan mozgalmakhoz, amelyek világos kulturális stratégia hiányában az ők-mi határvonalra helyezik a hangsúlyt.¹⁸ Általánosságban azt mondhatjuk, hogy az ehhez hasonló stratégiák a nacionalizmuselméletre támaszkodva határépítő folyamatként értelmezhetők.¹⁹

Az egyik legdrámaibb eseményre 1976 márciusában, Vitorióban került sor, amikor a munkavállalók majdnem 80%-a sztrájkba lépett (eredetileg fizetésemelést követelve), azonban a mozgalom mindennapos utcai

¹⁸ Daniele Conversi: Nationalism, boundaries and violence. In: *Millennium. Journal of International Studies* (special issue on Territorialities, Identities and Movement in International Relations), vol. 28, n. 3, 1999, 553–584.

¹⁹ Daniele Conversi: Reassessing theories of nationalism. Nationalism as boundary maintenance and creation. In: *Nationalism and Ethnic Politics*, vol. 1, no. 1, Spring 1995, 73–85. Újnyomva: John Agnew (ed.): *Political Geography: A Reader*. London–New York: Edward Arnold, 1997, 325–336.

összetűzésekre torkollott, barikádokkal és rendőrrattakkal, amelyek öt ember halálához vezettek.²⁰ Ezen események nyomán, a baszk dolgozók támogatására más spanyolországi városokban is sztrájkokra, tiltakozó akciókra és utcai erőszakcselekményekre került sor. A szolidaritás ilyen megnyilvánulásai az egész, a demokrácia megteremtéséért küzdő mozgalom kohézióját megerősítették; e mozgalom prioritásai között az egység és a demokrácia megteremtése szerepelt, és egyáltalán nem a szélsőjobboldal – amely a Haza egységéért aggódott – félelmeinek megfelelően cselekedett.

Katalóniában az 1977-es általános választásokon a regionális szocialisták (PSC–PSOE) és a regionális kommunisták (PSUC) érték el az első és a második helyet.²¹ Baszkföldön a PNV lett a második politikai erő az inkább Madrid irányába orientálódó PSOE (vagy más szóval PSE, *Partido Socialista de Euzkadi*, a PSOE regionális részlege) mögött.²² Az átmenet korai szakasza, amely Franco halálától az 1977-es választásokig tartott, megnyitotta az utat a legalapvetőbb és legdöntőbb változás, az új spanyol alkotmány megalkotása előtt. Az alkotmány elfogadásáig nacionalista követelések ereje és Madrid ellenállási próbálkozásai határozták meg a teljes vitafolyamatot, és végül biztosították a nélkülözhetetlen lendületet a mélyreható politikai változások számára.

Az alkotmány: kialakított megállapodás az új politikai rend számára

Az alkotmányozás folyamata, a *proceso constituyente* 1977. június 15-én, a Franco utáni Spanyolország első demokratikus választásával vette kezdetét, és az alkotmány elfogadásával ért véget. Az alkotmányt a *Cortes Generales* (a parlament két házának együttes ülése) hagyta jóvá a képviselőház és a szenátus plenáris ülésén (1978. október 31.). Ezt követően népszavazás erősítette meg, majd végül az uralkodó szankcionálta a Cortes előtt december 27-én. Habár a választásokat eredetileg nem azért tartották, hogy az alkotmányos kérdéseket rendezzék, a legtöbb megválasztott képviselő haladéktalanul

²⁰ Paul Preston: *The Triumph of Democracy in Spain* London, Methuen, 1986, 82–3.; Robert P. Clark: *The Basques: The Franco Years and Beyond* Reno, Nevada, University of Nevada Press, 1979, pp. 269–71.

²¹ J. R. Montero and Francesc Pallarés: Los estudios electorales en España: un balance bibliográfico (1977–1991). In: *Working Papers* no. 49. Barcelona, Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS), 1992. Gagnon, A. G.: The Left Parties in Catalonia: The Case of the PSC and the PSUC. In: *Estudio/Working Papers*, no. 88, 1996. Madrid, Instituto Juan March de Estudios e Investigaciones, Centro de Estudios Avanzados en Ciencias Sociales.

²² Francisco José Llera Ramo: *Postfranquismo y fuerzas políticas en Euzkadi. Sociología electoral del País Vasco*. Bilbao, Servicio Editorial Universidad del País Vasco, 1985.

nekilátott ennek a munkának.²³ A parlament meghatározó legitimáló szerepet játszott abban, hogy a folyamat rendezetten és békésen ment végbe, habár az eredetileg konszociális közjogi konstrukció a szigorúbban vett többségi elv irányába mozdult el.²⁴ Július 26-án, csupán tizenhárom nappal a *Cámara Baja* (a képviselők kongresszusa vagy alsóház) és a *Cámara Alta* (a szenátus vagy a felsőház) létrehozása után egy 36 tagú Alkotmányügyi Bizottság állt fel, amely viszont egy 7 tagú munkacsoportot hozott létre az alkotmány megszövegezésére. Az, hogy az események ilyen gyorsan követték egymást, az intellektuális szféra, valamint a média által gyakorolt nyomás eredménye volt. Franco halála után a sajtó, a tudományos világ és a legtöbb politikai párt ragaszkodott az új alkotmány létrehozásához.²⁵ Ezért a folyamat ténylegesen már néhány órával a *Cortes* létrehozása után megindult, ahol a megnyitó ceremónián az uralkodó kijelentette, hogy „a Korona – a Cortes törekvéseit interpretálva – olyan alkotmányt óhajt, amely teret biztosít népünk egyes individualitásai számára, és garantálja történelmi és aktuális jogait”.²⁶

Az 1978-as alkotmány, anélkül, hogy merev normatív megközelítést kínálna a nemzetiségi kérdés kezelésére, két ellentétes történelmi trend – a federalizmus és a centralizmus – között kíván egyensúlyozni, ami nem egyszerű feladat. Habár a regionális különbségekre úgy tekintenek, mint amelyek gazdagítják a nemzet textúráját, Spanyolország organicitásának esszencialista hangsfülyözása továbbra is megmaradt. Ennek megfelelően a bevezető rész 2. cikkelye védelmébe veszi a „spanyol nemzetnek, valamennyi spanyol közös és oszthatatlan hazájának (patria) felbonthatatlan egységét”, miközben elismeri „az öt alkotó nemzetiségek és régiók jogát az autonómiára, valamint a közöttük meglévő szolidaritást”.²⁷

Az alkotmány legjelentősebb pontja az, hogy elismeri több „nemzetiség” (*nacionalidades*) létezését az egységes és oszthatatlan spanyol „nemzetet” (

23 Gregorio Peces-Barba Martínez: *La Elaboración de la Constitución de 1978*. Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1988.

24 Jordi Capó Giol, Ramón García Cotarelo, Diego Lopez Garrido, Joan Subirats: From consociationalism to a majoritarian parliamentary system: the rise and decline of the Spanish Cortes. In: Ulrike Liebert, Maurizio Cotta (eds.): *Parliament and Democratic Consolidation in Southern Europe: Greece, Italy, Portugal, Spain and Turkey* (London/–New York, Pinter Publishers, 1990), 92–130.

25 Richard Gunther, Giacomo Sani, Goldie Shabad: *Spain after Franco: The Making Of A Competitive Party System*. Berkeley, University of California Press, 1988.

26 Emilio Attard: *La Constitución por dentro. Evocaciones del proceso constituyente: Valores, derechos y libertades*. Barcelona, Argos Vergara, 1983.

27 *Constitución española/Reglamento del Senado*. Madrid, Publicaciones del Senado, 1982, Título Preliminar, Artículo 2. Magyar kiadása: Kovács István–Tóth Károly (szerk.): *Nyugat-Európa legújabb alkotmányai*. Budapest, 1990. 320. o.

nación) belül. Mégis, az egység hangsúlyozása kizárja a formális federalizmust. Felmerül a kérdés, mennyire ment könnyen az egyezség kimunkálása ebben a sorsdöntő kérdésben, tekintettel a múlt centralista örökségére. Vajon nem voltak-e éles ellenzői a politikai spektrum mindkét széléről? Valóban, a „nemzetiségek” terminus elfogadása nem ment simán.²⁸ Azonban mind a kommunisták, mind a katalán nacionalisták határozottan elleneztek a *nacionalidades* kifejezés elhagyását. Az alkotmány szövegezése tizenhat hónapig tartó folyamat volt, a tervezet számos bizottságon ment keresztül, és több mint ezer módosító javaslat érkezett hozzá. A módosító javaslatok tekintélyes része a 2. cikkelyen kívánt változtatni.²⁹ A „nemzetiségek” koncepciója vált az alkotmány elfogadását megelőző viták legproblematisabb pontjává. Végül is hosszas viták után megtartása mellett döntöttek, azonban alaposan átfirták, hangsúlyozandó Spanyolország oszthatatlan jellegét.³⁰ Az alkotmány többi 169 szakaszára vonatkozóan sokkal könnyebb volt a kompromisszum megteremtése. Az alkotmány hét megszüvegezője közül az egyik, Jordi Solé Tura úgy fogalmazott, hogy a 2. cikkely „valódi szintézisben foglalta az alkotmányozási folyamat során felbukkant összes ellentmondást. [...] A spanyol nemzetről alkotott különböző koncepciók autentikusan találkoznak benne össze. [...] Spanyolország két nagyszerű fogalma olvad össze benne”.³¹

Általában három „történelmi” nemzetiséget tartanak számon Spanyolországban: Katalóniát, Baszkföldet és Galíciát (a centrális helyzetű Kasztílián kívül). Ezek explicite sehol sincsenek megnevezve az alkotmányban, ami mindegyik régió számára nyitva hagyja a lehetőséget, hogy maga válassza meg, autonómia-küzdélme során milyen kritériumokra hivatkozik. Az alkotmányozási folyamat lezárultával 17 „autonóm közösség” (*Comunidad Autónoma* vagy *Cc.Aa.*) jelent meg a közigazgatási térképen, amelyek közül néhány teljesen új képződmény volt. Például autonómia-státútumot kapott Cantabria (Santander tartomány), egy olyan terület, amelynek régi neve *La Montaña* volt és La Rioja (Logroño tartomány); korábban mindkét régió kulturálisan és történetileg Kasztília részét képezte. Madridot leválasztották történeti hátsországról, Kasztíliáról, és külön autonóm közösséggé alakult át, egyfajta szövetségi körzetté Canberra, Washington és Mexikóváros mintájára. A perifériák nacionalistái ma is panaszkodnak, hogy ilyen nagyszámú

²⁸ Jordi Solé Tura: *Nacionalidades y nacionalismos en España. Autonomías, Federalismo, Autodeterminación*. Madrid, Alianza, 1985, 95. o. skk.

²⁹ Jordi Solé Tura: *Nacionalidades y nacionalismos*, 97.

³⁰ *I. m.*, 98.

³¹ Solé Tura, Jordi: *Nacionalidades y nacionalismos*, 100–101.

régió önkényes és manipulatív létrehozása az ő egységes fellépésük ellehetetlenítését célozta. Ez a törekvés különben sikerrel is járt, mivel tompította a maximalista nacionalizmus általános hatását.³²

A legünnepeleyesebben védendő jogok között előkelő helyet foglal el annak kívánalma, hogy „minden spanyol és Spanyolország minden népe védelmet élvezzen emberi jogai gyakorlásában, kultúrájának, hagyományainak, nyelvének és intézményeinek fejlesztésében”.³³ A nemzet kifejezetten többnyelvű, és a regionális nyelvek védelme egyértelműen szerepel a kulcsfontosságú 3. cikkelyben, amely szerint „az állam hivatalos nyelve a kasztíliai”, míg „a többi spanyolországi nyelv szintén hivatalos nyelv a megfelelő autonóm közösségekben a statútumok előírásaival összhangban. Spanyolország eltérő nyelvi sajátosságai kulturális kincsünk részei, amelyek különleges figyelemben és védelemben részesülnek.”³⁴

A nyelvi pluralizmus szintén hangsúlyt kap a média feletti parlamenti ellenőrzésről szóló cikkelyben:

„Törvény szabályozza az állam vagy bármely más közintézmény által birtokolt társadalmi kommunikációs eszközeinek szervezetét és parlamenti ellenőrzését, és biztosítja, hogy a társadalmi pluralizmus elvét és Spanyolország nyelvi sokféleségét tiszteletben tartva, a jelentősebb társadalmi és politikai csoportok használhassák ezeket az eszközöket”.³⁵

Ezzel a spanyolországi centralizmus egyik hagyományos és nélkülözhetetlen kelléke került a lomtárba: az az elképzelés, hogy megfelelésnek kell lennie az állam, a nemzet és a nyelv között, vagy más szavakkal kifejezve, hogy az államban csupán egyetlen nyelv létezhet, mert különben veszélybe kerül az állam egysége.

Az alkotmányban a „nemzet” terminus (*nación*) és a belőle képzett „nemzeti” jelző (*nacional*) kizárólag Spanyolországra vonatkozik.³⁶ Nyilvánvalóan bizonyos fokú zavar mutatkozik a „spanyol állampolgárság” (*nacionalidad*

---

32 Salvador Giner, Luís Moreno: Centro y periferia: la dimensión étnica de la sociedad española. In: Salvador Giner (ed.): *España*. Madrid, Espasa-Calpe, 1990, vol. 1.

33 *Constitución española, i. m., Preambulo*. (Magyar kiadása: *Nyugat-Európa legújabb alkotmányai*. i. m. 319.)

34 *Constitución española, i. m., Titulo Preliminar, Artículo 3*. (*Nyugat-Európa legújabb alkotmányai*. i. m. 320.)

35 *Constitución española, i. m., Capitulo Segundo: Derechos y libertades, Artículo 20, comma 3*. (*Nyugat-Európa legújabb alkotmányai*. i. m. 324.)

36 Arra vonatkozóan, hogy az alkotmány hogyan használja a „nemzeti” (*nacional*) terminust, lásd Solé Tura, Jordi: *Nacionalidades y nacionalismos en España. Autonomías, Federalismo, Autodeterminación*. Madrid, Alianza, 1985. Lásd különösen a 97–102. oldalakat a „nemzeti-ségek” (*nacionalidades*) terminus használatára vonatkozóan a 2. cikkelyben.

d española) kifejezés használatában, mivel egyes számban az állampolgárságot jelöli, míg többes számban a történelmi nemzetiségeket:

„(1) A spanyol állampolgárság (*nacionalidad*) megszerzése, megtartása és elvesztése a törvény előírásainak megfelelően történik. (2) Egyetlen spanyol származású személyt sem lehet állampolgárságától (*nacionalidad*) megfosztani.”³⁷

Ahogy az alkotmány bevezető címe kimondja, Spanyolország nem szövetségi, hanem egységes állam. Ugyanakkor az alkotmány bevezető címének nyitott jellege a regionális autonómia gyakorlásának széles skáláját teszi lehetővé, ami végül akár egy szövetségi rendszer kialakulását is eredményezheti. Ezt a nyitottságot alátámasztja az a tény, hogy az alkotmányt különféleképpen lehet értelmezni, legalábbis a központi állam és a régiók közötti hatalommegosztás kérdéseiben.³⁸

Röviden összefoglalva, az alkotmány Spanyolország egységének védelmezésével kezdődik, egészen néhány régebbi centralista tétel reprodukálásáig menően, azonban de facto önkormányzattal ruházta fel az autonóm közösségeket, különösen a regionális kultúrák tekintetében. Így utat nyit a szövetségi megoldások irányába, még ha alapjában véve unitarista szemléletű marad is.

Az új alkotmányt aligha lehet megérteni, ha figyelmen kívül hagyjuk azt a meghatározó szerepet, amelyet a katalán és a baszk nacionalizmus játszott az alkotmány elfogadását megelőző vitákban. A népszavazás Spanyolország-szerte megerősítette az alkotmányt, egyetlen figyelemre méltó kivétellel, és ez pedig Baszkföld. Majdnem mindegyik baszk nacionalista erő elutasította, a meghatározó súllyal rendelkező PNV-vel az élen, amely támogatóit távolmaradásra szólított fel. A bojkott legfontosabb oka az volt, hogy az alkotmányból hiányzott Baszkföld történelmi helyi jogainak (*fueros*) helyreállítására tett utalás; ezeket száz évvel korábban, 1876-ban törölték el egyoldalúan.³⁹ A távolmaradók aránya a két legnagyobb nacionalistább tartományban, Gipuzkoóban és Bizkaiában elérte az 56 százalékot. Az alkotmány ilyen nagyarányú elutasítása jól mutatja, hogy a spanyol állam milyen csekély legitimitációval rendelkezett Baszkföldön; ez jelentős mértékben járult hozzá az erőszak továbbfolytatódásához.

³⁷ *Constitución española, op. cit., Capítulo Primero: De los españoles y los extranjeros, Artículo 11.* Kiemelés tőlem. (*Nyugat-Európa legújabb alkotmányai. i. m. 321.*)

³⁸ Salvador Giner–Luis Moreno: Centro y periferia: la dimensión étnica de la sociedad española. In: Salvador Giner (ed.) *España*. Madrid, Espasa-Calpe, 1990, vol. 1.

³⁹ Antonio Elorza: Guerra y fueros en los orígenes del nacionalismo vasco. In Manuel Tuñón de Lara (ed.): *Gernika, 50 años después, 1937–1987: Nacionalismo, República, Guerra Civil* [VI Cursos de Verano en San Sebastián/VI. Udako Ikastaroak Donostian]. San Sebastián: Servicio Editorial, Universidad del País Vasco, 1987 [edición al cuidado de José Luis de la Granja y Carmelo Garitaonandia].

A hadsereg mint veszélyforrás kikapcsolása: a monarchia szerepe

Voltak olyanok, akik úgy vélték, a demokratizálódási és devolúciós folyamat túl messzire ment. A hadsereg leginkább konzervatív tisztjei, akiket feltűzelt az ETA gyilkos merényletsorozata, egyre inkább úgy érezték, eljött a cselekvés ideje, és készen álltak arra, hogy felszámolják a teljes demokratizálódási folyamatot.⁴⁰ 1981. február 23-án a spanyol parlament plenáris ülését a *Guardia Civil* fegyvereseinek megjelenése szakította félbe, akik Antonio Tèjero ezredes vezetése alatt elfoglalták az üléstermet, és egy napra foglyul ejtették a képviselőket.

A király beavatkozásának döntő szerepe volt abban, hogy az államszínváltás kudarcot vallott. A demokrácia védelmében elfoglalt szilárd álláspontja megakadályozta, hogy ez a korlátozott zendülés széleskörű katonai lázadásra fajuljon. János Károlyról általában úgy tartják, hogy „megmentette” az átmenetet. Santiago Carillo, a Spanyol Kommunista Párt korábbi vezetője jegyezte meg, hogy a király nélkül Spanyolország polgárháborúba sodródott volna.⁴¹ A király ekkor már Spanyolország legnépszerűbb politikai személyisége volt: egy 1977-es felmérés szerint a spanyolok 57 százaléka monarchiapárti volt, 19 százalékuk volt közömbös a kérdés iránt, és csupán 18 százalékuk választotta volna a köztársaságot.⁴² Az uralkodó széles körben tisztelt személyisége nyilván szerepet játszott az eredmények ilyen alakulásában. Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagynunk a történelmi előzményeket sem: Spanyolország két korábbi köztársasági kísérlete konfliktusba és polgárháborúba torkollott. Ezért a spanyol politikai életben a republikanizmus negatív konnotációval rendelkezik. Ami pedig ebből a szempontból a legfontosabb, a monarchiában összetartó elemet, valamint az össznemzeti egység és stabilitás szimbólumát látták. A monarchiák hasonló, összetartó szerepet játszanak számos más, multietnikus társadalomban.⁴³ Így például a brit monarchia egy potenciálisan felbomlásra képes politikai közösségben játszott egyesítő és összetartó funkcionális szerepéért vált ki elismerést. Bernard Crick hangsúlyozza, hogy a „brit” egyszerűen korlátozott, utilitárius állampolgári

⁴⁰ A „bunker” kifejezést használták a szélsőjobb megnevezésére, amely elszánta magát, hogy a francoizmus romjain küzd a demokrácia ellen. Ld. Paul Preston: *The Triumph of Democracy in Spain*. London, Methuen, 1986, 232.

⁴¹ Alba, Víctor: *El Partido Comunista en España: Ensayo de interpretación histórica*. Barcelona: Editorial Planeta, 1983. [első kiadás: 1979]

⁴² Juan J. Linz: Europe's southern frontier: Evolving trends towards what? In: *Daedalus*, 1979, tél, vol. 108, no 1, 175–209.

⁴³ Daniele Conversi: The Monarchy as a supra-ethnic symbol: Comparing monarchical regimes and their cohesive symbolologies. (előkészületben).

lojalitást jelent azon politikai és jogi intézmények iránt, amelyek még mindig egyben tartják ezt a többnemzetiségű államot.⁴⁴

A mindennapi életben a királyi család maga is egy multikulturális intézmény. A királyi pár 1976 februárjában tette első hivatalos útját Barcelonába. Ott, a 14. századi *Saló del Tinell*-ben⁴⁵ a jelenlévők legnagyobb meglepetésére a király katalánul kezdett el beszélni. A modern történelemben először törént meg, hogy a spanyol államfő hallgatóságához katalánul beszélt. Az esemény végén az uralkodó ünnepélyesen kijelentette, megintcsak katalánul, hogy „Visca Catalunya, visca Espanya”, vagyis „Éljen Katalónia, éljen Spanyolország!”. Ez igencsak kedvező visszhangot váltott ki Katalónia-szerthe, és az uralkodó népszerűsége az égbe szökött – pedig érkezőkor meglehetősen hideg fogadtatásban részesült.

János Károly gyermekkorában tanult meg katalánul. Őfelsége katalán nyelvtudása bizonyosan fontos tényezője volt annak, hogy a katalán nacionalizmus lecsillapodott, és a nem kasztíliai állampolgárok körében is az elfogadó attitűd vált meghatározóvá. Ahogyan más monarchikus berendezkedésű országokban is, a királyi intézmények valahogyan szupraetnikus, sőt anacionális szerepet töltenek be, és az uralkodó olyan figurává válik, akinek a személyéhez kevésbé kötődik a centralizmus és az etnikai nacionalizmus, annak ellenére, hogy az uralkodó az államfő, és Spanyolország még mindig nemzetállamként definiálja önmagát.

Mivel az uralkodó gyermekkorában Portugáliában élt, jól beszél portugálul, és ebből következően galíciaiul is. Számos nacionalista a galíciait a portugál északi variánsának tekinti.⁴⁶ Az 1996. március 3-án tartott általános választásokon (amelyek révén José Maria Aznar konzervatív kormánya került hatalomra)⁴⁷ a galíciai nacionalista BNG (*Bloque Nacionalista Galego* – Galíciai Nacionalista Blokk) két újabb helyet szerzett a madridi törvényhozásban. Az egyik megválasztott képviselő hivatalos találkozón vett részt a királlyal, és nagy hatást gyakorolt rá, hogy az uralkodó folyékonyan beszél portugálul. A BNG szélsőbaloldali eredete ellenére ez a képviselő kijelentette, hogy a

44 Bernard Crick: We have no sense of national identity without the monarchy. In: *The Independent -Weekend*, 1993. május 22.

45 A Palacio Real Mayorban található, eredetileg uralkodói székely, és a katolikus királyok állítólag itt fogadták Kolumbusz Kristófot, miután visszatért Amerikából.

46 A *Reintegracionista* (vagyis portugál orientáltságú) és az *Independentista* irányzatokról Galiciában lásd Tracy Henderson: Language and identity in Galicia: The current orthographic debate. In: Clare Mar-Molinero–Angel Smith (eds): *Nationalism and the Nation in the Iberian Peninsula: Competing and Conflicting Identities*. Oxford, Berg, 1996.

47 Keating, Michael: The Spanish General Elections of 3 March 1996. In: *Regional & Federal Studies*, vol. 5, no. 1, 1996, 73. skk.

király tiszteletre méltó érzékenységet tanúsított a galíciai problémák iránt. A mérsékelt nacionalisták az uralkodót általában is olyan személynek látják, aki az egymással versengő regionális érdekek és az ebből fakadó konfliktusok felett áll. Ezt a monarchiaképet jóval kevésbé hajlamosak elfogadni Baszkföldön, ahol a polgárháború idején a nacionalisták köztársaságpártiak voltak, habár eredendően nem voltak monarchiaellenesek.

A *Tejerazq* vagyis a puccskísérlet, amely Tejero alezredestről kapta a nevét („23-F” fedőnéven is ismert) a hadsereg és a Guardia Civil számára teljes és megalázó kudarccal végződött. Ezután a hadsereg nem próbálkozott többé a demokratikus folyamat visszafordításával. Ugyanakkor e drámai tett káros hatással volt a még nem konszolidálódott demokráciára. Bizonyos mértékig visszavetette a további demokratizálódást az olyan területeken, mint például a regionális autonómia ügye. A központi kormányzat puccsveszély elhárításának szándékától vezéreltetve, 1982-ben egy alaptörvényt fogadtatott el (LOAPA, *Ley Orgánica de Armonización del Proceso Autonómico*), annak érdekében, hogy „harmonizálja” a devolúciós folyamatot.⁴⁸ A nacionalisták azonnal felvették a kesztyűt, és azt állították, hogy a törvény leplezett célja nem más, mint a három fő történelmi nemzetiség jogosítványainak csorbítása azáltal, hogy a politikai közösségek politikai képviselője egy szintre kerül. Az alaptörvény-ellenes koalíció magában foglalta az összes baszk és katalán nacionalistát, valamint a kommunistákat (PCE) és az andalúziai regionalistákat (PSA). Ugyanakkor a szocialisták (PSOE) és az UCD (*Unión del Centro Democrático*, az 1982-ig kormányon lévő jobbközép koalíció) egyetértett az alaptörvénnyel. A törvényt az az indoklással fogadtatták el, hogy csökkenti a fenyegető katonai puccs veszélyét. Az alaptörvény kérdése végül lekerült a napirendről, mivel az alkotmánybíróság 1983 augusztusában az alkotmány szellemével ellentétesnek nyilvánította – valamint nagy népszerűtlenségének köszönhetően is.

1982-ben az általános választásokon a PSOE abszolút többséget szerzett a madridi törvényhozásban. Spanyolországot először kormányozták szocialisták, ami – egyes megfigyelők véleménye szerint – végérvényesen konszolidálta a demokratizáció eredményeit. E változás szimbolikus jelentőségű volt, és általában a szocialisták hatalomra kerülését úgy szokás tekinteni, hogy azal zárult le a szűkebb értelemben vett átmenet időszaka, és kezdődött el

⁴⁸ Gumersindo Trujillo: *LOAPA eta Konstituzioa/LOAPA y Constitución: El proyecto de LOAPA, desde la perspectiva de su constitucionalidad*. Donostia, Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, Secretaria de la Presidencia, 1982.

a „demokratikus konszolidáció” periódusa.⁴⁹ Emellett a szocialista kormányzat „nekilátott a katonai modernizáció hatalmas programjának megvalósításához, megszilárdította Spanyolország tagságát a NATO-ban, és a spanyol hadsereg korábbi egyoldalú irányultságát, amely a belpolitikai kérdésekre fókuszált, a nemzetközi stratégiai kérdések előtérbe helyezésével váltotta fel”.⁵⁰ A PSOE 1996-ig maradt hatalmon.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás kilátása szintén jelentős szerepet játszott. Ez elősegítette, hogy Madrid egyre nagyobb mértékben köteleződjön el az emberi jogok védelme mellett, azok összes aspektusát ideértve. Ezt erősítette továbbá a többi demokratizálódó, az Európai Unióhoz csatlakozó ország tapasztalata is (vagyis Görögországé és Portugáliáé).⁵¹ A tömeges mobilizáció idején az emberi jogi aktivistáknak legelőször is a kollektív jogokra támasztott igényekre kellett választ találniuk. Az EK-tagság elérése a legtöbb spanyolországi elitszámára mindennél előbbre való célt jelentett, ideértve a regionális vezetőkét is. Az EK ideális keretet kínált a régi, elintézetlen ügyek rendezésére, nélkülözhetlenné téve a kompromisszumok művészetének gyakorlását. Ahogyan Michael Keating rámutatott, az európai integráció folyamata már önmagában is átalakította a nemzeti kérdést, „meghonosítva a korlátozott szuverenitást, a területi alkalmazkodást és a szubszidiaritást eszméjét”.⁵²

⁴⁹ A „demokratikus konszolidáció” fogalmának definíciójára lásd Linz, Juan J. és Alfred Stepan: *Problems of Democratic Transition* i. m., 5–7. A szerzők megállapítják, hogy a puccskíséreltet kudarca és vezetőinek letartóztatása a szűkebb értelemben vett átmenet lezárulását jelenti. Ezen felül már 1978-ra a közvélemény döntő többsége demokráciapárti volt. Ez éles ellentétben áll a bizonytalan oroszországi demokratizálódási folyamatot követő eseményekkel. Lásd még Juan J. Linz és Alfred Stepan: *Toward consolidated democracies*. In: Diamond, Larry J. (ed.): *Consolidating the Third Wave Democracies*. Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1997.

⁵⁰ Preston, Paul: *The Politics of Revenge: Fascism and the Military in Twentieth-Century Spain* London, Routledge, 1995, 175.

⁵¹ Geoffrey Pridham (ed.): *The New Mediterranean Democracies: Regime Transition in Spain, Greece and Portugal*. London, Frank Cass, 1984; Howard Wiarda: *The Transformation to Democracy in Spain and Portugal*. Washington, DC, American Enterprise Institute, 1989. Portugáliára vonatkozóan lásd Magone, José M.: *European Portugal: The Difficult Road to Sustainable Democracy*. New York, St. Martin's Press, 1997; and Magone, José M.: *The Changing Architecture of Iberian Politics (1974–92): An Investigation on the Structuring of Democratic Political Systemic Culture in Semiperipheral Southern European Societies*. Lewiston, N.Y., Mellen University Press, 1996.

⁵² Keating, Michael: *The minority nations of Spain and European integration: A new framework for autonomy?*, In: *Journal of Spanish Cultural Studies*, vol. 1, n. 1, march 2000, 29–42. (idézet a 39. oldalról). Magyar kiadása: Michael Keating:

Azonban az EU-bővítést tekinthetjük egyszerűen csupán a politikai „globalizáció” számos aspektusa közül az egyiknek, amelyik minden bizonnyal még az egyik legüdvösebb hatásúnak nevezhető.⁵³ Egyfelől a globalizáció „az új kozmopolita lokalizmus progresszív konszolidációjához” vezetett „a közösségi élet középítő szintjén belül”.⁵⁴ Ahogyan azt már számtalanszor leírták, a jelenség két ellentétes irányú trendet eredményezett. Másfelől az állami szuverenitás relatív csökkenése a kulcsfontosságú globális jelenségek ellenőrzését és megszürését illetően, különösen az információ és a kultúra területén, azzal a drámai következménnyel járt, hogy hatására az államellenes mozgalmak megerősödtek szerte a világon.⁵⁵ Az 1978 utáni Spanyolország azonban elébe tudott menni számos globális trendnek, gyorsan alkalmazkodva a változásokhoz, és hatékony válaszokat volt képes adni a nacionalizmusok által gyakorolt nyomásra.

Nyelv, kultúra és regionális autonómia

A következő nagy horderejű lépés az alkotmányban biztosított regionális önkormányzás jogi dokumentumainak megalkotása volt. Katalónia, amely jelentős polgárháború előtti autonóm kormányzati előzményekkel rendelkezik (a *Generalitat*, az autonóm katalán kormány tapasztalatával 1931 és 39 között), volt a legmegfelelőbb jelölt arra, hogy elsőként részesüljön ebben a kitüntetésben. Katalónia az 1979-es népszavazás után, amelyen a választók 88 százaléka támogatta az *Estatut*, vagyis az autonómia-státútum elfogadását, az 1977. szeptember 29-i királyi rendelet révén újra autonóm kormányzatot (*Generalitat*) és saját parlamentet kapott. Josep Tarradellas (1899–1980), az emigráns katalán kormány vezetője hazatért franciaországi száműzetéséből, és a Generalitat első elnöke lett. A katalánt Katalónia „saját nyelvén” (*llengua propia*) nyilvánították.⁵⁶ Baszkföldön szintén 1979-ben tartottak népszavazást az autonómia-státútumról, ahol 89 százalék voksolt igennel. A baszk emigráns parlament elnöke, Jesús María de Leizaola

53 A globalizáció ma egy igen divatos terminus, és számos érvt lehet felhozni emellett, hogy miért rokonítható a „veszternizációval” és, különösen a kultúra területén, az „amerikanizációval”.

54 Luis Moreno: *Local and global: Mesogovernments and territorial identities*. Madrid, Instituto de Estudios Sociales Avanzados (CSIC), Documento de Trabajo 98-09, 1998. Az állam nélküli nacionalizmus és a globalizáció kapcsolatáról lásd Guibernau, Montserrat: *Nations without States*. Cambridge, Polity Press, 1999, 19. skk. és 149–174.

55 Lásd Benjamin R. Barber: *Jihad vs. McWorld*. New York, Ballantine Books, 1996.

56 Wright, Sue (ed.): *Language, Democracy, and Devolution in Catalonia*. Clevedon, England/Philadelphia, PA, Multilingual Matters, 1999.

(1896–1980) hazatért Franciaországból, amivel véget ért a baszk emigráns kormány 43 évig tartó időszaka.⁵⁷

Röviden összefoglalva, Spanyolország erősen centralizált bürokrácia által irányított országból kvázi-szövetségi berendezkedésű állammá alakult át, amelyben benne van annak lehetősége is, hogy teljes értékű federális rendszerré alakuljon át.⁵⁸ A politikai kommentátorok, valamint a nacionalisták őrizkednek attól, hogy a jelenlegi rendszert „federációnak” nevezzék, mivel a régiókat megillető jogosítványok nem egyértelműek, ugyanakkor a régióknak megvan az a lehetősége, hogy Madriddal egyezkedjenek ezekről. Ehelyett a „nem intézményesült federalizmus” kifejezést használják.⁵⁹ Ezen felül az a tény, hogy az alkotmány hangsúlyozza Spanyolország kvázi-organikus jellegét, nem éppen klasszikus federalista vonás. Amennyiben a „federális”, „szövetségi” terminus használható itt, akkor csupán „aszimmetrikus” értelemben. Spanyolország hosszú átmenete az „aszimmetrikus federalizmus” – ami a három történelmi nemzetiség nagyon régi törekvése – egy egyedülálló formájának megteremtését eredményezte. Az „aszimmetrikus federalizmust” olyan „kombinált rendszerként” határozhatjuk meg, amelyben az egyes szövetségi egységek nagyobb önkormányzati jogosítványokkal rendelkeznek, mint mások.⁶⁰ Azokban a federációkban valószínű az aszimmetrikus megoldások iránti igény megjelenése, amelyekben mind a tisztán regionális (nem etnikai), mind a nemzetiségi alapon szerveződő egységek egyaránt megtalálhatóak. A spanyolországi esetben a „történelmi nemzetiségek” szükség-szerűen követeltek több jogosítványt, mint a többi régió. Nyilvánvaló, hogy tökéletesen szimmetrikus berendezkedést lehetetlen kialakítani. Ez különösen igaz az etnikai-nemzetiségi konfliktusok által sújtott országok esetében, ahol a nacionalista követelések – természetükből adódóan – változékonyak és

57 Instituto Vasco de Estudios de Administración Pública: *La Constitución española de 1978 y el Estatuto de Autonomía del País Vasco*. Oñate: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, Departamento de la Presidencia, 1983.

58 A spanyol federalizmus történelmi gyökereiről és annak az alkotmányozási folyamatra gyakorolt hatásáról lásd Daniele Convisi: *The Spanish federalist tradition and the 1978 Constitution*. In: *Telos* No. 112, Summer 1998, 125–144.

59 Josep M. Colomer: *The Spanish 'State of Autonomies': Non-Institutional Federalism*. In: *West European Politics*, vol. 21, no. 4, 1998. Colomer szerint, tekintettel a kooperációt elősegítő intézmények csekély számára, valamint a regionális szintű politika rögtönzött alkukat kötő, egyezkedő jellegére, a federalizmusnak ez a formája potenciálisan instabilabb mint a teljesen intézményesült federalizmus, akár szimmetrikus, akár aszimmetrikus. Mindazonáltal a spanyol „modell” jóval stabilabbra sikeredett, mint ahogyan azt eredetileg gondolni lehetett.

60 Will Kymlicka: *Is Federalism a Viable Alternative to Secession?* In Percy B. Leighning (ed.): *Theories of Secession*. New York, Routledge, 1998, 14.

kiszámíthatatlanok, és nehéz feladat megfelelőképpen kezelni őket. Ugyanakkor a speciális autonómia-jogositványok iránti igények felmerülése nem képez akadályt a federalizmus szélesebb formáinak bevezetése előtt.⁶¹

Az összes történelmi nemzetiség autonómia-státútumot kapott, amelyekben megtalálható volt egy a regionális nyelvek használatát elősegítő klauzula. A galíciai nyelv a spanyol mellett szintén hivatalos nyelv lett Galíciában, a baszk Baszkföldön és Navarrában, míg a katalán alkotmányosan elismert nyelv lett a szűkebb értelemben vett Katalóniában, valamint a Baleári-szigeteken és *País Valenciá*-ban (vagyis a Valenciai Tületen), igaz, itt „valenciai” néven. Két másik nyelv is küzd az elismertetéséért: az egyik az asztúriai, amely nemrégén hivatalos státuszt kapott,⁶² a másik az aragóniai (vagy más néven a *fabla aragonesa*, amelyet Aragónia észak-keleti részén egy kis hegyvidéki területen beszélnek), amelynek eddig nem sikerült megfelelő elismertetést kivívnia magának.⁶³ Végezetül a Pireneusokban, az Aran-völgyben (Katalónia) beszélt arani nyelvet a katalán kormány a hivatalos nyelv rangjára emelte; ez a nyelv az okcítán egyik variánsa.⁶⁴

A spanyol állam nyelvi reformjainak élén Katalónia haladt, ahol a szociolingvisztikai tanulmányok jelentős múltra tekinthetnek vissza.⁶⁵ Legkésőbb az 1960-es évek végétől a nyelv került a tudományos vizsgálódás középpontjába. Ez szilárd alapot teremtett ahhoz, hogy amikor a *Generalitat*, vagyis a katalán autonóm kormányzat megalakult, neki lehessen kezdeni a tényleges nyelvi tervezési politikák megvalósításához. Ebben a vonatkozásban több regionális intézmény is fontos szerepet játszott, így többek között a *Generalitat*

61 Xavier Arbós [et al.] *Federalisme*. Barcelona, Fundació Rafael Campalans, 1992; valamint Ferran Requejo: Political liberalism in multinational states: the legitimacy of plural and asymmetrical federalism. In: Alain Gagnon, James Tully (eds): *Multinational Democracies*. Cambridge, Cambridge University Press, 2001, 110–132.

62 Francisco J. Llera Ramo: *Los Asturianos y la lengua asturiana: Estudio sociolingüístico para Asturias, 1991*. Uviéu [Spain], Principau d'Asturies/Consejería d'Educacion, Cultura, Deportes y Xuventu, 1994.

63 Francho Ch. Nagore Lain: *El Aragónes hoy: Informe sobre la situación actual de la lengua aragonesa / Hodiauo de la aragona linguo / Aragones today*. Uesca, Consello d'a Fabla Aragonesa/ Iber-Caja, 1989.

64 Joachim Born: The state of codification of Aranese. In: Utta von Gleich and Ekkehard Wolff (eds): *Standardization of National Languages* [Symposium on Language Standardization, Hamburg, 2-3 February 1991]. Hamburg, Germany, UNESCO Institute for Education/Research Centre for Multilingualism and Language Contact, University of Hamburg, 1991. Az arán nyelv státuszáról lásd a Teresa Climent adatait: *Realitat lingüística a la Val d'Aran*. Barcelona, Departament de Cultura / Institut de Sociolingüística Catalana, 1986.

65 Ezen iskola elméleti implikációira vonatkozóan lásd Daniele Conversi: Diglossia e conflitto nella sociolinguistica catalana. In: *La Critica Sociologica*, no. 74, 1985, 91–96.

kulturális minisztériumának keretén belül működő *Dirección General de Política Lingüística* (DPGL, Nyelvpolitikai Főigazgatóság).

1983-ban a katalán parlament ellenszavazat nélkül fogadta el az ún. Nyelvi normalizációról szóló törvényt (~~*Normalització*~~ területen megteremtette a jogi alapot a nyilvános nyelvhasználat számára, különösen az oktatás területén.⁶⁶ A katalán nyelv hivatalos használata lépcsőről-lépésre egyre nagyobb teret nyert, és olyan szintet ért el, amelyet még a polgárháború előtti köztársasági kormányzat idején sem.⁶⁷ Hasonló nyelvi normalizációs törvényeket fogadtak el Galíciában, Baszkföldön és Navarrában. A baszkföldi és bizonyos mértékig a navarrai kormányzat is, igyekezett hasznosítani a katalán kísérlet tapasztalatait, habár kiinduló helyzetük sokkal kedvezőtlenebb volt, tekintetbe véve azt a tényt, hogy a baszkot a két régió lakosságának 24–26 százaléka beszéli csupán.⁶⁸ A baszk nyelv elterjesztésére kampány indult, és 1984-ben a baszkföldi parlament nyelvi normalizációs törvényt fogadott el. Ugyanakkor az egységes, standard baszk nyelvre (*batua*) csak 1964-ban tettek javaslatot,⁶⁹ amelyet a Baszk Nyelvi Akadémia 1968-ban fogadott el,⁷⁰ és 1980-ban vált hivatalos társnyelvé Baszkföldön.⁷¹ Azóta ez az egységes nyelvi norma elterjedt a médián, az iskolarendszeren és egyéb csatornákon keresztül, hozzájárulva egy új közös identitás kialakulásához, amely más értékekkel szemben mindennek előtt a nyelven alapszik. Röviden összefoglalva, Spanyolországban a

⁶⁶ J. Ferrer: Una primera experiència legislativa per al redre⁷ ament lingüístic: La Llei del parlament de Catalunya de 1983. In: *Quaderns d'Alliberament*, vol. 8, no. 9, March 1984; J. Webber és Miquel Strubell i Trueta: *The Catalan Language: Progress Towards Normalisation* Sheffield, The Anglo Catalan Society, 1991 [Occasional Publication No. 7]; valamint Clare Mar-Molinero: The teaching of Catalan in Catalonia. In: *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, vol. 10, no. 4, 1989, 307–26. o. (314. o.). 1983-ban egy új törvényt fogadtak el, de a korábbinál jóval kisebb konszenzussal.

⁶⁷ Sue Wright: Catalonia: The geographical and historical context of the language question, In: *Current Issues in Language and Society*, vol. 5, no. 3, 1998, 181–189. o.; valamint Clare Mar-Molinero: The Iberian peninsula: Conflicting linguistic nationalisms. In: Barbour, Stephen és Cathie Carmichael (eds): *Language and Nationalism in Europe*. Oxford, Oxford University Press, 2000.

⁶⁸ Aizpurua, Xabier: *La Continuidad del Euskera. II: Encuesta sociolingüística de Euskal Herria 1996*. Vitoria/Gasteiz, Eusko Jaurlaritzta, Kultura Saila, Hizkuntza Politikarako Sailordetza/Gobierno Vasco, Departamento de Cultura, Viceconsejería de Política Lingüística [Servicio Central de Publicaciones], 1997.

⁶⁹ Axel Mahlau: Some aspects of the standardization of the Basque language. In: Utta von Gleich és Ekkehard Wolff (eds): *Standardization of National Languages*, i. m.

⁷⁰ Ibon Sarasola: *Historia social de la literatura vasca*. Madrid, Akal, 1976, 23. o.

⁷¹ Ignasi Villa: Bilingual education in the Basque Country. In: *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, vol. 7, no 2–3, 1986, 123–45. o.

regionális nyelvek használatát az alkotmány, országos törvények, az autonómia-státútumok és a nyelvi normalizációs törvények biztosították.

Az autonómiát megvalósító intézkedések meglehetősen széles körre terjedtek ki, és az önkormányzatiság legkülönbözőbb aspektusait oltették fel. Ugyan gyakran ütköztek különféle akadályokba, de a baszk és a katalán autonóm kormányzatoknak számos területen sikerült jelentős jogosítványokat magukhoz vonniuk. Katalónia, Baszkföld és más régiók ma saját parlamenttel, iskolarendszerrel, televíziós csatornákkal és jóléti rendszerrel rendelkeznek. Az 1980-as évek eleje óta a Baszkföldi Autonóm Közösség saját rendőrséggel rendelkezik (*Ertzaintza*),⁷² és Katalóniának is megvan a saját hasonló szervezete (*Mossos d'Esquadra*).⁷³ A regionális kormányzatok igen gyorsan olyan területekre terjesztették ki tevékenységüket, amelyek korábban kívül estek a kormányzati aktivitás hatókörén. Így például a baszkföldi kormányzat a lehető legkedvezőbb támogatásban részesítette az új technológiák fejlődését, és az egészségügyi szektor szintén hasonló elbírálásban részesült.⁷⁴ A regionális intézményeket kevesebb, mint tíz évvel felállításuk után a hatékonyság élharcosaiként ünnepelték. Még ennél is fontosabb, hogy az új autonómia-struktúra a spanyol államnak olyan legitimációt kölcsönzött, amelyet addig nélkülözött. Ennek egyik következménye az, hogy „a katalán politikusoknak nincs valóságos felhatalmazásuk arra, hogy a pragmatikus regionalizmus határán túl menő politikát folytassanak”.⁷⁵ Más szavakkal, a legtöbb polgár, ideértve a nacionalistákat is, nagyjából elégedett a jelenlegi helyzettel, még akkor is, ha a katalán önkormányzatiság kiterjesztésére irányuló törekvések továbbra is léteznek.

Politikai legitimáció az állam és a nemzet között

Juan Linz és Alfred Stepan egy igen sajátos, az „állami létet” érintő kihívásra mutatott rá a többnemzetiségű államok demokratikus konszolidációja kapcsán. Ennek kiváltó oka az, hogy „a modern demokratikus állam a *demos*

72 Maria Elena Olabari Fernandez: *La Ertzaintza: Un estudio sociológico de la Policía Autónoma Vasca, 1982–1986*. Bilbao, Servicio Editorial/Universidad del País Vasco, 1993.

73 E katalán rendőri erő eredete 1741-re nyúlik vissza. Ld. *Els Mossos d'Esquadra*. Barcelona, L'Avenç Estudiis, 1981; Anna Borrull i Llovera: *Els Mossos d'Esquadra: Aportació documental a la seva història (1741–1821)*. Valls, Institut d'Estudis Vallencs, 1998

74 Ana Rico, Pablo González and Marta Fraile: Regional decentralisation of health policy in Spain: Social capital does not tell the whole Story. In: *West European Politics*, vol. 21, no. 4, 1998.

75 Crameri, Kathryn: The future of Catalanism. In: *Journal of Spanish Cultural Studies*, Volume 1, Number 1, 99–105. (103.).

(a nép) részvételén alapul, és a nacionalizmus a *demos* egyik lehetséges definícióját kínálja, amely vagy egybeesik, vagy nem az állam *demos*-ával”.⁷⁶ Ennek következményeként a *demos* egymással ütköző definíciói legitimitációs vákuumot eredményeznek, amely csupán az állam részéről megnyilvánuló „relegitimizáció” révén oldható fel. Ahogyan Walker Connor meggyőzően kifejette, a „politikai illegitimitás” válsága képezi a közös nevezőt a nacionalizmus minden formája számára, és ott található minden nacionalista követelés, igénybejelentés legmélyén.⁷⁷ Spanyolország esetében az állam legitimitása közepes válságban volt Katalóniában, és mély válságban Baszkföldön.

A perifériák két fő nacionalista mozgalma, a mélyreható változások ellenére, amelyeken keresztülmentek, mind a diktatúra, mind a demokrácia alatt ugyanazokat a főbb jellegzetességeket mutatták. A katalán nacionalizmus mérsékelt maradt, és alapvetően kulturális platformra helyezkedett. A baszk nacionalizmus megőrizte radikális szeparatista alapállását és belső fragmentációját. A „megszállt hadsereg” által állítólagosan elkövetett „bűncselekmények” által kiváltott tömeges mobilizáció állandóan egyesítette és stabilizálta a töredezett nacionalista frakciókat. A rendfenntartó erők és az állami ellenőrzést biztosító egyéb mechanizmusok masszív jelenléte elmélyítette a konfliktust, és feltűzelte a népi elégedetlenséget. A baszk tömegmobilizáció alapvetően konfrontációs jellege, az ETA első teoretikusai által lefektetett akció-elnomás-akció elmélet részleges megvalósulása a maguk módján mind hozzájárultak ahhoz, hogy a konfliktust nem sikerült békés úton rendezni. Mivel elnyomásra volt szükség ahhoz, hogy egy ilyen eklektikus mozgalmat egyben lehessen tartani, az ETA az „állami erőszak” és a „nacionalista ellenerőszak” folyamatos kiváltójaként tette magát szintén nélkülözhetetlenné, valamint a nacionalista mozgalom mint egész egybekovácsolója.⁷⁸ Mindmáig ez a konfliktus békés megoldásának legfontosabb akadálya, amit minden bizonnyal az is kiegészít, hogy a kormányzat részéről hiányzik a tárgyalási szándék.

Míg a baszk identitás ellenzékiné és kirekesztő jellegűnek mutatkozott, mivel a baszkok és az *españolistas* ellentétén alapult, addig a katalán

⁷⁶ Linz, Juan J. és Alfred Stepan: *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore, Johns Hopkins, 1996, 16.

⁷⁷ Walker Connor: Nationalism and political illegitimacy. In: Daniele Conversi (ed.): *Ethno-nationalism in the Contemporary World: Walker Connor and the Study of Nationalism* London, Routledge, 2002. (megjelenés alatt). Ernest Gellner nacionalizmusfelfogása szintén a politikai legitimitáción alapul. Ld.: Gellner, Ernest: *Nations and Nationalism*. Oxford, Basil Blackwell (különösen 8–11.). Mind Connor, mind Gellner nacionalizmusértelmezése, egymástól függetlenül a „legitimitáció” fogalmának weberi értelmezésére támaszkodik.

⁷⁸ E gondolat részletesebb kifejtését lásd Daniele Conversi: *The Basques, the Catalans and Spain*, i. m.

identitás egymást kölcsönösen átható törekvéseken nyugodott, ami egyfajta „kettős identitást” eredményezett.⁷⁹ Mindez eltérő szavazási magatartási mintákban is tetten érhető, amikor is ugyanazok a szavazók hol a nacionalista, hol az országos pártokra adták le voksukat attól függően, hogy regionális vagy országos választásokról volt-e szó.⁸⁰ Kétségtelen tény, hogy a baszkok a francoizmus idején, majd azután valamivel befogadóbb és nyíltabb identitást alakítottak ki.⁸¹ Ugyanakkor ez az új identitás kezdetben a mérsékeltbb nacionalizmus rovására fogalmazódott meg. A spanyol állammal és annak „megszálló erőivel” való általános konfrontáció volt az, amely formálta ezt az átfogó identitást, amelyben nem számítottak már a vértípusok és a vezetéknevek. Az állandósult rendkívüli állapotszerű helyzet, amely maga is annak a következménye volt, hogy a nacionalista vezetők a baszk nemzet halálát vizionálták, a népesség összes csoportja közötti mindent átható szolidaritás légkörét hozta létre. Az átmenet időszakában, amikor az állam legitimitációhiánya a legmagasabbra szökött, az összes társadalmi kérdés az osztályharctól a nők felszabadításáig és a környezetvédelemig a radikális nacionalizmus esernyője alá gyűjtve jelent meg. Ugyan a körülmények hatására kialakuló egység ideiglenesen ezt elplezte, de a baszk kultúra továbbra is töredezett maradt, és a baszk nyelv is csupán az 1980-as évek közepén kezdett újra teret nyerni. A demokratizálódási folyamat, valamint a centrum–periféria szembenállás eredményeképpen új nacionalista pártok jelentek meg a porondon, kihívást intézve ezzel a PNV hagyományos monopóliuma ellen. A nacionalista üzenet ezentúl az egymással vetélkedő politikai álláspontok és ideológiák mentén artikulálódott. Azonban kockázatos vállalkozás lenne, ha anélkül próbálnánk meg felbecsülni e változások mértékét, hogy megfelelőképpen mérlegelnénk az ETA bennük játszott szerepét. Az ETA, tekintettel népszerűségére és szimbolikus örökségére, számtalan, az új demokratikus

⁷⁹ A „kettős identitás” fogalmáról lásd Luís Moreno: Identificación dual y autonomía política: Los casos de Escocia y Cataluña. In: *REIS*, 42, 1988, 155–74.; Moreno, Luis (1995): Multiple Ethnoterritorial Concurrence in Spain. In: *Nationalism and Ethnic Politics*, Vol. 1, No. 1, 11–32.; Moreno, Luis és Ana Arriba: Dual Identity in Autonomous Catalonia. In: *Scottish Affairs*, No. 17, 78–97. Moreno ugyanezt a fogalmat alkalmazza Skócia esetében is: Luis Moreno: *Escocia, nación y razón*. Madrid, CSIC, 1995.

⁸⁰ A kettős szavazásról lásd J. R. Montero and J. Font: El voto dual: lealtad y transferencia de votos en las elecciones autonómicas. In: R. M. Canales y otros, *Partidos políticos, actitudes i comportaments*. Barcelona, Publicacions de la Fundació J. Bofill [Estudis electorals 10 (ESE-UAB)], 1991; valamint Francesc Pallarés–Joan Font: *The Autonomous Elections in Catalonia (1980–1992)*. Barcelona, Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS), 1995.

⁸¹ Conversi: *The Basques, the Catalans, and Spain*. i. m., 4., 7. és 8. fejezet.

színtéren megjelenni kívánó, de az uralkodó értékrendet elutasító csoport, érdek, szövetség és egyén számára vált kikerülhetetlen hivatkozási ponttá. Mégis, Spanyolország példája jelentős sikerként könyvelhető el, amennyiben a központi kormányzatnak sikerült megakasztania az erőszak spirálját az 1968 és 1980 közötti időszak drámai felívelését követően. Ezen felül Spanyolország a leginkább centralizált nyugat-európai országból az egyik leginkább decentralizáltabbá vált.

Van-e exportképes spanyol „modell”?

Amikor egy modell lehetséges átültetéséről beszélünk, akkor ebbe magától értetődően beleértjük azt is, hogy a szóban forgó modell sikeres. Ebből következően vajon „sikertörténetnek” nevezhetjük-e a spanyolországi modellt is? Milyen mértékben mondhatjuk el ezt a spanyolországi politikai szféráról? A választ ezekre a kérdésekre itt csupán az etnikai konfliktusok kezelését vizsgálva keressük. Azt látjuk, hogy az új spanyolországi elitek sikeresek voltak abban a törekvésükben, hogy különböző érdekeket egyesítsenek, megállítsák a kezdődő fragmentálódást és az erőszak beinduló spirálját, még mielőtt az egy új polgárháborúvá terebélyesedett volna. Ez az alkura kész „paktumpolitizálás” jellemezte a folyamatot, amelyet „racionális átmenetként” írhatunk le.⁸² Ez nem csupán az új politikai struktúra kiépítésének szükségessége körül kialakult mély konszenzuson alapult, hanem az elitek állandó alkujának és alkalmazkodásának folyamatán. Így Spanyolországot joggal nevezték „a modern, elitek által kieszközölt rendezés modelljének”.⁸³ Ebben kulcsszerepet játszott a nacionalista követelések befogadása és kezelése. Az átmenetet valóban a perifériák nacionalizmusa hajtotta előre, még ha ennek hatása átlépte is a regionális határokat, és végül minden nemzeti különbözőség alkotmányos elismerésében öltött testet.⁸⁴ A befogadás és a kezelés az új alkotmányos szabályozásban rögzített, fokozatos intézményi reformon keresztül valósult

⁸² Josep M. Colomer: *La transición a la democracia: El modelo español*. Barcelona, Anagrama, 1997.

⁸³ Richard Gunther: Spain: The Very Model of Modern Elite Settlement. In: John Higley–Richard Gunther (eds): *Elites and Democratic Consolidation in Latin America and Southern Europe*. Cambridge, Cambridge University Press, 1992, 38–80.

⁸⁴ Liebert, Ulrike: From polarization to pluralism: regional-nationalist parties in the process of democratic consolidation in post-Franco Spain. In: Geoffrey Pridham (ed.): *Securing Democracy: Political Parties and Democratic Consolidation in Southern Europe* (London–New York, Routledge, 1991), 147–178.

meg, miközben a „jog uralmát” sikerült fenntartani, és ezzel elkerülni a fennálló törvényesség felbomlását.

Ha nem lett volna állandóan jelen a kompromisszumra való törekvés, az ellentétes nacionalista víziók konfliktusa elkerülhetetlenül eszkalálódott volna. Az eszkaláció vagy még egy zsákutca jellegű szituáció is e két lehetséges alternatíva egyikét eredményezte volna: vagy az alapvető demokratikus szabadságjogok visszavonása, vagy a spanyol állam egyértelmű dezintegrálódása történik meg. Az alkotmányos változás időzítése, a kedvező nemzetközi környezet és végezetül a nemzeti elitek akarata és képessége, hogy a kérdések igen széles körében megegyezésre jussanak, e rémálomszerű forgatókönyv megvalósulását valószerűtlenné tette. Röviden összefoglalva: Spanyolország az etnikai konfliktusok menedzselésének sikeres példáját nyújtja. Természetesen, azért vannak még problémák. Michael Keating szerint „a kisebbségi nacionalista pártok részéről állandóan megfigyelhető tendencia, hogy igyekezzenek mindent túllicitálni, míg Madrid mindent engedményt visszacsinálna”.⁸⁵ Más szavakkal, a jelenlegi rendszert alacsony fokú instabilitás jellemzi. Spanyolország sikerességének másik lehetséges értékelési módja az, hogy megvizsgáljuk, hogyan reagált a politikai erőszakra – erre a kérdésre még korai lenne a választ adni. Először is, az új eliteknek nem sikerült teljesen kiiktatniuk a terrorizmust Spanyolország életéből. Nem tudták megsemmisíteni az ETA-t és helyi támogatói hálózatát. Mégis, az ETA brutális, azonban csak esetenként bekövetkező támadásai az 1990-es években csupán halvány árnyékát képezték annak, ami egykoron súlyos fenyegetést jelentett a fennálló rendszer számára. Az 1970-es évek folyamán az ETA akciói óriási hatást gyakoroltak a spanyolországi politikai életre; ezek csúcspontja Carrero Blanco meggyilkolása volt 1973-ban. Az 1980-as évek nagyobbik részében és az 1990-es években az ETA elvesztette azt a képességét, hogy befolyásolja a madridi döntéshozatali mechanizmust. Elmondható, hogy az ETA már egyre kisebb mértékben képes befolyást gyakorolni a közvéleményre és a kormányzat tevékenységére, párhuzamosan a jogi és politikai csatornákon keresztül megvalósuló tömeges politikai részvétel növekedésével. Az autonóm kormányzat létrehozása döntő jelentőségű volt ebben a vonatkozásban. Amint a nacionalista mozgalom széles spektruma intézményi képviselőhöz jutott a demokratikusan megválasztott nacionalista pártok révén, az ETA nem helyezkedhetett morálisan magasabb rendű álláspontra a teljes nacionalista

⁸⁵ Keating, Michael: The minority nations of Spain and European integration: A new framework for autonomy? In: *Journal of Spanish Cultural Studies*, vol. 1, n. 1, march 2000, 29–42. (az idézet a 40. oldalról).

mozgalommal szemben. Az ETA által táplált remény, hogy tömegfelkelés tör ki, lassan elhalványult, és sokan azok közül, akik valaha potenciális ETA támogatók lehettek, a mérsékeltbb politikai tevékenységformák felé orientálódtak. Az ETA által meghirdetett „totális és határozatlan idejű” fegyverszünet (1998. szeptember 18.) lényeges eredmény volt ebben a vonatkozásban, habár 1999. december 3-án visszavonták. Az e tárgyú közleményt 2000. január 21-én követte újabb terrorista támadás, ami az első, az ETA-nak tulajdonított gyilkosság volt 1998 júniusa óta.

Az ETA és a központi spanyol kormány közötti fegyveres konfliktusnak megvan a maga dinamikája: mint minden erőszakot alkalmazó szervezet, különösen igaz ez kisméretű terrorista csoportokra, így az ETA belső struktúrája is nehezzé, ha nem lehetetlenné tette az erőszaktól való végérvényes megszabadulást. A politikai gyilkosságok, bombamerényletek és egyéb erőszakos cselekmények számának lassú, de állandó csökkenése a demokrácia növekedésével párhuzamosan ment végbe, és e folyamat során a társadalom minden rendelkezésre álló rejtett zugát, szegmensét helyi, önszerveződő csoportok töltötték ki, amelyek a diktatúra bukása alatt jöttek létre. A konfliktust az elhúzódó gazdasági válság ellenére sikerült csökkenteni, amikor pedig a munkanélküliség 20 százalékos rekordmagaságon tetőzött; végül a gazdaság is stabilizálódott.

Mivel sikeres volt, a spanyolországi gyakorlat bizonyosan modellül szolgálhat nem csupán a gyors decentralizációt, hanem a federalizációt végrehajtó politikai közösségek számára.⁸⁶ Azok az országok, amelyek éles etnonacionális konfliktusok által terhelt közegben próbálkoznak bizonyos, mérsékelt decentralizációs lépések végrehajtásával, sokat profitálhatnak a spanyolországi tapasztalatok elfogulatlan értékeléséből. Erre az egyik potenciális jelölt Törökország, habár azok a visszafogott decentralizáló engedmények, amelyek a törökországi iszlamisták és demokraták terveiben szerepelnek, gyakran csupán gazdasági megfontolásokból táplálkoznak. A federális átalakulás kezdeti szakaszában lévő országok, mint például Olaszország, szintén sok mindent hasznosíthatnak a spanyolországi gyakorlat elmélyült elemzéséből. Olaszországban a spanyol, valamint a katalán modellre történő politikai és re-

⁸⁶ Oriol Pi-Sunyer: The Spanish route to democracy: A model for Eastern Europe in transition? In Hermine G. De Soto–David G. Anderson (eds): *The Curtain Rises: Rethinking Culture, Ideology, and the State in Eastern Europe*. Atlantic Highlands, N. J., Humanities Press, 1993. A Németországgal való összevetést lásd Hans-Jürgen Puhle: *Los Pirineos años después, 1937–1987: nacionalismo, República, Guerra Civil* [Vulkanberg und Pyrenäenland].

torikai hivatkozások az 1990-es években érték el csúcspontjukat.⁸⁷ Ugyanakkor ezeket a politikai megnyilvánulásokat ritkán kísérték vagy előzték meg olyan tudományos vizsgálódások, amelyek a spanyol tapasztalatoknak az olaszországi valóságra történő alkalmazását vizsgálták volna.⁸⁸ Bármifajta, a szövetségi berendezkedés kialakításának irányába ható reform bevezetése előtt összehasonlító elemzést kell végezni egyes speciális, néha meghatározatlan és összetett területeken, mint például a központi kormányzat által birtokolt hatalmi jogosítványok és kompetenciák átadása a régiók számára. A federalizmusról született olasz tanulmányokban igen kevés vizsgálták eme, valamint más, szimbolikus jelentőséggel rendelkező kérdések szerepét. Emlékeztünkbe kell idéznünk, hogy eredetileg az olaszországi régiók rendszere – bármennyire tökéletlen, hiányos és nem kielégítő legyen is – szolgáltatta az ösztönző példát az első spanyolországi reformerek számára; ezt a kezdeti ösztönzést a legújabb fejlemények radikálisan zárójelbe tették, mivel egyfajta történelmi fordulatként Olaszország számára ma Spanyolországot kiáltották ki közigazgatási példaként.

Másfelől a spanyolországi kísérlet viszonylagos sikerét a kevésbé épületes példákkal kell összevetni, különösen a multinacionális társadalmakban történő államépítés teljes kudarccal végződött eseteivel. Hogy Dél-Európánál maradjunk, a legnyilvánvalóbb kudarc példáját ebben a vonatkozásban a volt Jugoszlávia szolgáltatja. Olaszországgal ellentétben, ebben a témában születtek olyan tanulmányok, amelyek Spanyolország és a volt Jugoszláviát hasonlítják össze (gyakran más országokkal együtt), amelyek a demokratizáció folyamatának ellentétes irányú lefolyásáról igyekeznek számot adni. Az egyik lehetséges megoldás, amelyet Juan Linz és Alfred Stepan követ, hogy az állam felbomlását vagy integrációját az eltérő „választási sorrenddel” magyarázzák: míg Jugoszlávia esetében a regionális választások megelőzték az össz-jugoszláv választásokat, ami a politika etnicizációjához és az etnikai alapon szerveződő pártok kialakulásához vezetett, addig Spanyolországban ez éppen fordított sorrendben történt.⁸⁹ Egy másik lehetséges interpretációs lehetőség, hogy megkérdőjelezzük vagy tagadják a

87 Lásd: Spagna Federalista. In: *La Repubblica*, 25 settembre 1996; Mario Carraro: *El País*, 24 Ore, 2 luglio 1997, no. 180, 6., amely megállapítja, hogy Olaszország „északkeletje” számára inkább a bajor példa szolgálhat ösztönzéstül, semmint a katalán.

88 A legtöbb összehasonlítás spanyol vagy olasz napilapokban jelent meg, átfogó összehasonlító tudományos elemzés nem igazán készült. Lásd Cesáreo Rodríguez-Aguilera de Prat: Pujol y Bossi. In: *El País*, 24 mayo 1996; uo. La Padania en Cataluña. In: *El País*, 17 septiembre 1996.

89 Juan Linz–Alfred Stepan: Political identities and electoral sequences: Spain, the Soviet Union, and Yugoslavia. In: *Daedalus*, Volume 121, 1992, 123–139. o.

szocialista Jugoszlávia vagy más kommunista országok „federális” jellegét, mert a federációhoz demokratikus közege van szükség, és ezért nem beszélhetünk federációról ott, ahol deficit mutatkozik a demokrácia és a képviselő területén.⁹⁰ Jugoszlávia nominálisan „federális” állam volt, annak ellenére, hogy számos kutató rámutatott a rendszer konzociális vonásaira,⁹¹ míg mások Jugoszláviát félszuverén országok laza szövetségének írták le (1974-től Milosevic hatalomra kerüléséig).⁹² Azonban Jugoszláviát erőteljes centralizáló hatások érték. Ezért további magyarázatra is szükség van. Egy federális, többnemzetiségű politikai közösségben a recentralizáció vagy a „federalizmus megfordítása” normális esetben dezintegrációhoz vezet, ahogyan azt számos történelmi példa mutatja, akár tényleges, akár csupán névleges federációkól legyen is szó (Etiópia–Eritrea, Pakisztán–Banglades, Grúzia–Abházia és Oszétia, Nigéria–Biafra, Burma).⁹³ A federalizmus egyirányú utcának tűnik, amelyben megfordulni nem igazán lehet. Ezen felül, a jugoszláv történéseket a „centrum elszakadásának” egy sajátos eseteként is szemlélhetjük, mivel a hatalmon lévő rezsim az egységet hirdető retorika ellenére, amely a külföldnek szólt és a nemzetközi támogatás megszerzését szolgálta, ténylegesen a szerbeknek a nem szerbektől való etnikai alapon történő elválasztásának politikáját folytatta.⁹⁴ Végezetül, Jugoszlávia felbomlásának egy másik, szociológiaiabb síkon fekvő magyarázata a nacionalista erőszak határárpítő, elválasztó jellegét hangsúlyozza a szélsőséges asszimiláció, szekularizáció és a helyi kultúra megszűnése által meghatározott közegben.⁹⁵ A fentebbi tényezők mélyebb elemzést igényelnek a multinacionális társadalmak federalizációjának és demokratikus átmenetének sikeresebb esetével való összevetésben. Spanyolországon belül Katalónia volt az, amely világszerte kiváltképpen modellé tudott válni mind a perifériák elitjei számára, mind a perifériák követeléseit kezelni és befogadni kívánó központi kormányzatok számára. Ebből következően a feltételezett „katalán

⁹⁰ Daniele Conversi: Modelli comparativi nella gestione dei conflitti etnici in fase di transizione politica: i casi di Spagna ed ex-Jugoslavia. In: Laura Bergnach–Antonella Pocecco (eds): *L'affermazione della differenza come nuova mitologia ed il senso del dialogo*. Gorizia, ISIG (Quaderni dell'Isig), 1998, 31–46.

⁹¹ Daniele Petrosino: La crisi del modello consociativo in Jugoslavia. In: Stefano Bianchini (a cura di), *L'enigma jugoslavo. Le ragioni della crisi*, Milano, F. Angeli, 1989, 138–178.

⁹² Ramet, Sabrina P.: *Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to Ethnic War*. Boulder, Colo., Westview Press, 1996 [1st ed., 1992]; és Ramet, Sabrina P.: *Nationalism and Federalism in Yugoslavia, 1962–1991*. Bloomington, Indiana University Press, 1992.

⁹³ Daniele Conversi: Modelli comparativi..., *i. m.*

⁹⁴ Daniele Conversi: Central Secession: Towards a new analytical concept? The case of former Yugoslavia. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 26, no. 2, April 2000, 333–356.

⁹⁵ Daniele Conversi. Violence as ethnic border... *i. m.*

modellt” széles körben méltatták.⁹⁶ Kenneth Roberts Katalóniát „a legmeggyőzőbb bizonyítéknak” nevezte arra vonatkozóan, „hogy a nemzetek anélkül válhatnak nagygyá, hogy rendelkezésükre állnának az állam nyújtotta előnyök”.⁹⁷ Manuel Castells Katalóniát a vesztfáliai béke által meghatározott világtrend utáni világtrend prototípusának látja, ahol a szuverenitás nem feltétlenül kapcsolódik a centralizált államhatalom meglétéhez.⁹⁸ A „spanyol modell” mint egész különösen sokat köszönhet a „katalán modellnek”.

Következtetések

A nacionalista nyomás jelentős intézményi változásokban testesült meg. Hasonlóan a legtöbb diktatórikus rendszer sorsához, Spanyolország demokratizációja is szorosan kapcsolódott a kisebbségi törekvések kezeléséhez.⁹⁹ A kisebbségi nacionalizmus egyre erősebbé vált a demokratizálódás elmélyülésével. A diktatúra alkonyán a demokratikus jogokért folytatott küzdelem szorosan együtt járt a kulturális szabadságokért és a politikai autonómiáért folytatott küzdelemmel.¹⁰⁰ Ez utóbbiakat a polgári szabadságjogok megteremtését célzó politikai törekvések egységes és szétválaszthatatlan kontextusán belül szemlélték. Ugyanakkor a nacionalista érzések több évtizedes lefojtottság után egyszerre, hirtelen törtek elő.¹⁰¹ 1977-re, nem sokkal Franco halála után a mozgalom lendületbe jött. Erőteljes utcai demonstrációk, mint az egymilliós *Diada* Barcelonában, valamint a rendőrséggel történő állandó összecsapások, mint az 1976-os vitoriai, ellenállhatatlan, a változásokot kikényszerítő nyomást gyakoroltak a központi kormányzatra. Amikor

⁹⁶ Lásd Xavier Bru de Sala [et al.] : *El Modelo catalán: Un talante político*. Barcelona, Flor del Viento, 1997.

⁹⁷ McRoberts, Kenneth: *Catalonia*. Oxford, Oxford University Press, 2001, 180.

⁹⁸ Castells, Manuel: *The Power of Identity*. Oxford, Blackwell, 1997, 50. skk.

⁹⁹ Paul Heywood: *The Government and Politics of Spain*. New York, St. Martin's Press, 1996.

¹⁰⁰ A demokrácia és a nyelvi jogok kapcsolatáról lásd Miquel Strubell: Language, democracy and devolution in Catalonia. In: *Current Issues in Language and Society*, vol. 5, no. 3, 1998, 146–180. Lásd továbbá John Rex's válaszát: Language and the devolved modern state in Catalonia: A response to Miquel Strubell. In: *Current Issues in Language and Society*, vol. 5, no. 3, 1998, 190–194., illetve megjelent még: Sue Wright (ed.): *Language, Democracy, and Devolution in Catalonia*. Clevedon, England/Philadelphia, PA, Multilingual Matters, 1999.

¹⁰¹ Gunther, Richard, Sani, Giacomo és Shabad, Goldie: *Spain after Franco, i. m.*; Juan J. Linz, Totalitarian and Authoritarian Regimes. In: Fred I. Greenstein és Nelson W. Polsby (eds.): *Macropolitical Theory. Handbook of Political Science*. vol. 3. (Menlo Park, CA, Addison Wesley, 1975, 175–411.). Átfogóan lásd Javier Tusell et al.: *Historia de la transición y consolidación democrática en España*, 2 vols. Madrid, UNED/UAM, 1996.

Franco meghalt, a spanyol állam már de facto a fragmentálódás állapotában volt, a rezsim unitarista retorikája nem volt képes elfedni a dezintegráló erők ellenállhatatlan működését. Több mint húsz év elteltével a tömeges politikai aktivitás visszaesett, miközben Spanyolország egy új multikulturális, sőt multinacionális államként definiálta újra önmagát.¹⁰² Az eddigi legnagyobb tömegdemonstrációkat pedig a terrorizmus elleni tiltakozásul tartották 1998-ban, ami megmutatta, milyen erőre tett szert a civil társadalom Spanyolország-szerte, beleértve Baszkföldet is.

Spanyolország sikerének okai több tényező együttes hatására vezethetők vissza; ezek közül a legfontosabb a pragmatikus erők kormányra kerülése, amelyek számára megfelelő keretet jelentett a János Károly által képviselt monarchia. A monarchia ideális eszköz volt arra, hogy megjelenítse és hordozza a változásban lévő társadalom törekvéseit, egységbe foglalva Spanyolország különböző népeinek eltérő identitásait. János Károlyt méltán nevezték a „változás kormányosának”.¹⁰³ Az uralkodónak sikerült semlegesítenie a nagyhatalmú spanyol hadsereget, azt az erőt, amely hevesen ellenezte a demokratikus átalakulást és a perifériák nacionalizmusainak teendő minden lehetséges engedményt.¹⁰⁴ Ugyanakkor ez a pragmatizmus nem csak az uralkodó sajátja volt, hanem a teljes politikai vezetésé. Ez az alkudozó és megegyezésre törekvő attitűd részben a polgárháborúval kapcsolatos emlékek hatásának is tulajdonítható. Az átmenet folyamata során hatalmas erőfeszítéseket tettek a megbékélés érdekében; ez a múlt hibái felett érzett kollektív bűnösség érzéséből táplálkozott: a Második köztársaságot romba döntő hibákat minden áron el akarták kerülni.¹⁰⁵ E konszenzuseresés eredménye az alkotmányos folyamat elindulása lett, amely elmélyítette a „joguralmat”, amely a „demokratikus konszolidáció” öt feltételének egyike.¹⁰⁶ A „spanyol út” ebből

¹⁰² Cramer, Kathryn: Banal Catalanism? In: *National Identities*, vol. 2, n. 2, 2000, 145–157.

¹⁰³ Charles T. Powell: *El piloto del cambio: El Rey, la monarquía y la transición a la democracia*. 1. ed. Barcelona, Planeta, 1991.

¹⁰⁴ Paul Preston: Fear of Freedom: The Spanish Army after Franco. In: Abel, Christopher és Nissa Torrentes (eds.): *Spain: Conditional Democracy*. (London/Canberra, Croom Helm; New York, St. Martins Press, 1984), 161–185.

¹⁰⁵ Paloma Aguilar Fernández: The Memory of the Civil War in the Transition to Democracy: The Peculiarity of the Basque Case. In: *West European Politics* vol. 21, no. 4, 1998; id.: Política y ética, memoria e historia: las peculiaridades del caso vasco en el contexto español, paper presented at the conference on Politics and Ethics from Dictatorship to Democracy: Memory and History in Spain, Chile, and Guatemala, UNED and Instituto Juan March, Madrid, 1998. szeptember 24–26.

¹⁰⁶ Linz, Juan J. és Alfred Stepan: Democracy and its arenas (Ch. 1). In: *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe* Baltimore, Johns Hopkins, 1996. A másik négy szükséges feltétel: civil társadalom, gazdasági

következően egyfajta „megállapodásos átmenetként” jellemezhető.¹⁰⁷ Minden bizonnyal sorsdöntő tényező volt, hogy a demokráciának nem volt más lehetséges alternatívája – minden nyilvánvaló gyengesége ellenére is.¹⁰⁸

Ezen felül az új demokratikus elitek sikere azután következett be, sőt annak közvetlen következménye volt, hogy a diktatúra teljes kudarcot vallott a nacionalista ellenzékiesség kezelésében; különösen igaz ez a baszk szeparatizmusra. A béke és biztonság volt a régi rendszer lelke és alpillére, azonban az etnoregionális törekvések negyven éven keresztül történő könyörtelen elnyomása csupán azzal az eredménnyel járt, hogy tovább erősítette az elkülönült etnoregionális identitásokat. Az állam által gyakorolt erőszak szinte minden esetben öntudatosodási folyamatot indít el, ebből következően gyakran „etnogenetikus”.¹⁰⁹ Más szóval, az állam minél inkább az erőre támaszkodva igyekezett megfékezni a perifériák ellenzékiességét, annál inkább nőtt a szakadék az állam és a nép között, és a társadalom annál szélesebb rétegeiben vált elterjedtté a különálló és a spanyolsággal szembeállított baszktság, katalánság és galíciaiság tudata.

A fiatal spanyol demokráciának azzal a nehéz feladattal kellett megbirkóznia, hogyan kezelje az önrendelkezés megteremtésére irányuló helyi törekvéseket az egységes állam keretein belül. Ez kényes politikai egyensúlyozást tett szükségessé, amellett, hogy radikálisan szakítani kellett a múltban követett gyakorlattal. Végül a regionális devolúció melletti egyértelmű elköteleződés olyan eredménnyel járt, amit nem haboznék Spanyolország második csodájának nevezni (az 1960-as évek *milagro económico*-ja, vagyis gazdasági csodája után). Ahogyan azt már hangsúlyoztam, a baszk radikalizmus sajátos belső dinamikája nehezítette, habár azért nem zárta ki, az erőszakra való teljes lemondást.¹¹⁰ Ennek oka abban keresendő, hogy az erőszak, ideértve nyilvános

---

társadalom, politikai társadalom és a bürokrácia. Lásd még: Diaz, Victor: *Spain at the Crossroads: Civil Society, Politics, and the Rule of Law* Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1999.

¹⁰⁷ Josep M. Colomer: *Transitions by Agreement, Modeling the Spanish Way*. In: *American Political Science Review*, vol. 85, no. 4, 1991, 1120–1144., 1283–1302.

¹⁰⁸ Di Palma, Giuseppe: *Le transizione democratiche in Europa Orientale: una prospettiva comparata*. In: *Rivista Italiana di Scienza Politica*, XX/2, 1990, 203–242.

¹⁰⁹ Daniele Conversi: *Violence as ethnic border. The unintended consequence of cultural assimilation in Croatian, Kurdish and Basque nationalism*. In: Justo G. Beramendi, Ramón Máiz and Xosé M. Núñez (eds): *Nationalism in Europe: Past and Present*. Santiago de Compostela, Santiago de Compostela University Press, 1994, vol. 1, 167–198.

¹¹⁰ Daniele Conversi: *The Basques, the Catalans and Spain*. i. m.; Cynthia L. Irvin: *Militant Nationalism: Between Movement and Party in Ireland and the Basque Country*. Minneapolis, University of Minnesota Press, 1999; Kriesberg: *Adopting conflict strategies*. In: *Constructive Conflicts*, 1998, i. m.

megnyilvánulásainak esetét is, szorosan összekapcsolódott a baszk radikalizmus identitásával. A jövő egyik nagy feladata lehet a civil tradíciók kultúrájának előtérbe állítása az erőszak kultúrájával szemben. Az, hogy megjelennek-e a destabilizáció új formái, és mennyire maradnak meg az erőszakkal járó konfliktusok, attól függ majd, hogy a spanyolországi politikai vezetés mennyire lesz képes úgy kezelni a kérdést, hogy közben nem folyamodik a konfrontáció politikájához vagy az olcsó nacionalizmushoz.

Végezetül, a globalizáció és az amerikanizáció bomlasztó hatása messze ható és megjósolhatatlan következményekkel járhat. A globalizáció jelenlegi formája továbbra is a legnagyobb fenyegetést jelenti a spanyolországi együttélés és demokrácia rendszere számára; ez egy olyan prognózis, amely természetesen jóval szélesebb körben, az egész nemzetközi rendszerre alkalmazható.¹¹¹

Fordította: *Sisák Gábor*

---

¹¹¹Daniele Conversi: Nationalism, boundaries and violence. *i. m.*